

‘Hulde aan onze roemrijke voorvaderen’ Nationalisme, monumenten en de ‘Gouden Eeuw’ in Hoorn 1859-1893

A. A. C. (Anna) van Velzen
S 1086205

Maart 2023

Begeleider: E. J. Baakman LL.M. MA

Masterscriptie
Geschiedenis & Actualiteit

Faculteit der Letteren
Radboud Universiteit Nijmegen

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
1.1 Status Quaestionis.....	4
1.2 Methode en bronnen	10
1.3 Indeling.....	12
2. De Hoornse monumentalisering in context	13
2.1 Een enkel initiatieven in Hoorn uitgelicht	13
2.2 De burgemeester en zijn comités	18
3. Het proces van oprichting	20
3.1 ‘Belichamen in een sprekend feit’.....	20
3.2 Een plek voor West-Friese schatten.....	24
4. De boodschap van de oprichting	29
4.1 Feestviering als ‘uiting van een nationaal gevoel’	29
4.2 Portretten en relikwieën	36
5. Conclusie	41
6. Bibliografie	45
6.1 Primaire bronnen.....	45
Archivalia	45
Krantenberichten.....	46
6.2 Secundaire bronnen.....	47
Literatuur	47
Niet-academische publicaties en websites	49
6.3 Illustratieverantwoording.....	51

1. Inleiding

Al jaren wordt de zeventiende eeuw in Nederland herinnerd als ‘de Gouden Eeuw’, een bloeiperiode om vol trots op terug te kijken. In deze periode was de Nederlandse Republiek dan ook een van de machtigste en rijkste staten op het wereldtoneel. De laatste jaren is er in het publieke debat echter steeds meer aandacht gekomen voor de schaduwkanten van de ‘Gouden Eeuw’. Er wordt steeds meer erkend dat de ongekende welvaart van de Nederlandse Republiek in grote delen te danken was aan kolonialisme, uitbuiting van inheemse bevolkingen en slavernij. De geschiedenis van de ‘Gouden Eeuw’ en het kolonialisme leeft sterk in het publieke debat. Zo kwamen er bijvoorbeeld veel reacties op het besluit van het Amsterdam Museum in 2019 om de term ‘Gouden Eeuw’ voortaan te weren uit zijn tentoonstellingen en op de excuses van de Nederlandse regering voor het slavernijverleden in 2022.¹ De één vindt het onnodig om nog zo veel aandacht te besteden aan gebeurtenissen van driehonderd jaar geleden, de ander zou graag zien dat instellingen en overheden veel verder gaan als het gaat om erkenning van het slavernijverleden en dekolonisatie. Kortom staat in het publieke debat de vraag centraal hoe de Nederlandse samenleving het beste om kan gaan met haar koloniale verleden.

Een aspect dat veel aandacht krijgt in het publieke debat is de sporen van het koloniale verleden van de ‘Gouden Eeuw’ in de publieke ruimte. Wat doen we met standbeelden, straatnamen, gevelstenen of monumenten die herinneren aan praktijken die we tegenwoordig niet meer onderschrijven? Laten we ze staan, halen we ze helemaal weg, of proberen we op de plaats zelf meer context te bieden? Met name in de zomer van 2020 was wereldwijd de oproep om standbeelden en monumenten weg te halen groot, onder invloed van onder andere de Black Lives Matter beweging. In Bristol bijvoorbeeld werd het standbeeld van slavenhandelaar Edward Colston door demonstranten van zijn voetstuk getrokken en in het water geduwd.² In Nederland zijn er nog geen beelden weggehaald, maar vindt er wel protest plaats. In Hoorn waren er bijvoorbeeld in juni 2020 demonstraties vóór en tegen het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen, de zeventiende-eeuwse gouverneur-generaal van de Vereenigde Oostindische Compagnie

¹ Zie bijv. NOS Nieuws, ‘Kritiek op ban Gouden Eeuw, Rijksmuseum handhaaft de term’, *NOS* (13 september 2019), <https://nos.nl/artikel/2301505-kritiek-op-ban-gouden-eeuw-rijksmuseum-handhaaft-de-term> (laatst geraadpleegd 21 februari 2023); Daniel Boffey, ‘End of Golden Age: Dutch museum bans term from exhibits’, *The Guardian* (13 september 2019), <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/13/end-of-golden-age-amsterdam-museum-bans-term-from-exhibits> (laatst geraadpleegd 21 februari 2023); Het Parool, ‘Gemengde reacties op excuses slavernijverleden: ‘Pijnlijk en koloniaal’, *Het Parool* (19 december 2022), <https://www.parool.nl/nederland/gemengde-reacties-op-excuses-slavernijverleden-pijnlijk-en-koloniaal~bf4d3bc8/> (laatst geraadpleegd 21 februari 2023).

² Zie Haroon Siddique en Clea Skopeliti, ‘BLM protesters topple statue of Bristol slave trader Edward Colston’, *The Guardian* (7 juni 2020), <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/jun/07/blm-protesters-topple-statue-of-bristol-slave-trader-edward-colston> (laatst geraadpleegd 23 februari 2023).

(VOC).³ Het is één van de vele voorbeelden van de actuele discussies over het koloniale verleden van de ‘Gouden Eeuw’.

1.1 Status Quaestionis

Historici zijn het er grotendeels over eens dat het beeld van de zeventiende eeuw als ‘Gouden Eeuw’ stamt uit de negentiende eeuw.⁴ In heel Europa vonden grote veranderingen plaats en ontstonden nieuwe stromingen. Met name de Romantiek en het nationalisme hadden veel invloed terwijl Nederland zijn draai probeerde te vinden in een tijd vol verandering, modernisering en democratisering. Het nationalisme was vooral cultureel van aard; een gemeenschappelijke cultuur en ook een gemeenschappelijk verleden boden hierin houvast.

Onder de invloed van het nationalisme kwam er steeds meer aandacht voor het nationale verleden en voor wat we tegenwoordig erfgoed noemen. Aan gebeurtenissen en personen, maar ook aan materiële resten uit het verleden kwam een historische lading te kleven.⁵ Zo kon bijvoorbeeld een ruïne, waar eerder nooit naar was omgekeken, plots als waardevol gezien worden doordat iemand vertelde waar het gebouw vroeger voor werd gebruikt. Letterkundige Marita Mathijssen betoogt in haar boek *Historiezucht* dat na de Franse Revolutie een kanteling plaatsvond waarbij geschiedenis van iedereen werd.⁶ Niet alleen koningen en adellieden, maar ook de gewone man had een geschiedenis en kreeg hier ook toegang toe. Dit laatste werd mogelijk gemaakt dankzij de openbaarmaking van kennis in onder andere archieven, nationale bibliotheken en musea.⁷

De nationale geschiedenis werd niet alleen bestudeerd; deze werd ook toegeëigend. Er werden allerlei verhalen geschreven en verspreid over het vaderlandse verleden. Mathijssen benadrukt dat de geschiedenis in deze verhalen omgevormd werd, ‘naar gewenste modellen toegeschreven’ werd, naar de behoefte van de schrijver.⁸ Dit gebeurde niet louter in de

³ Zie Marjon Bolwijn, ‘Demonstraties voor en tegen J.P. Coen: ‘Inwoners van Hoorn zijn conservatief en kijken liever de andere kant op’’, *De Volkskrant* (20 juni 2020), <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/demonstraties-voor-en-tegen-j-p-coen-inwoners-van-hoorn-zijn-conservatief-en-kijken-liever-de-andere-kant-op~b33ca28d/> (laatst geraadpleegd 23 februari 2023).

⁴ Zie o.a. N.C.F. van Sas, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam 2004) 60; J.Th.M. Bank, *Het roemrijk vaderland. Cultureel nationalisme in Nederland in de negentiende eeuw* (Den Haag 1990); Martin Bossenbroek, *Holland op zijn breedst. Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900* (Amsterdam 1996); Joep Leerssen, ed., *Encyclopedia of Romantic Nationalism in Europe* (Amsterdam 2018); en Lotte Jensen, Joep Leerssen en Marita Mathijssen eds., *Free Access to the Past. Romanticism, Cultural Heritage and the Nation* (Leiden 2010).

⁵ M. Mathijssen, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2013).

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, 12.

historiografie maar voornamelijk ook in de literatuur. Er verschenen vele verhalen, boeken en gedichten die gebeurtenissen en figuren uit het vaderlandse verleden prezen en beargumenteerden dat deze Nederland tot een groots land maakten. Literatuurhistorica Lotte Jensens boek *De verheerlijking van het verleden* toont hoe de verheerlijking van het nationale verleden tot uiting kwam in de Nederlandstalige literatuur, waarbij Jensen zich richt op heldenverering.⁹ Vaderlandse helden speelden een zeer belangrijke rol in het vormgeven en bekrachtigen van een nationale identiteit, omdat zij nationale karaktereigenschappen zouden uitbeelden. Jensen betoogt dat ook helden werden toegeëigend en gemodelleerd naar de eigen behoeften en dat heldendom zodoende plooibaar was naar de tijdsomstandigheden.¹⁰

Onder historici bestaat er dus een consensus dat er in Nederland en in de rest van (West-)Europa onder de invloed van natievorming en het nationalisme een groeiende aandacht kwam voor het nationale verleden; en dat verhalen over dit verleden op hun beurt invloed uitoefenden op de vorming van een nationale identiteit. Over het precieze beginpunt van de verheerlijking van het verleden en specifiek de 'Gouden Eeuw' verschillen historici echter van mening. In 1984 organiseerde de Werkgroep Negentiende Eeuw een symposium over het beeld van de zeventiende eeuw in de negentiende eeuw.¹¹ Piet Blaas betoogt in zijn bijdrage aan dit congres dat er vóór 1830 weinig belangstelling was in Nederland voor de zeventiende-eeuwse geschiedenis.¹² Pas na de afscheiding van België, nadat Nederland was teruggebracht naar de oude republikeinse grenzen, was het politieke en culturele klimaat rijp voor deze belangstelling. Blaas ziet pas in de jaren 1840 voor het eerst een substantieel pleidooi voor de *uitbeelding* van het zeventiende-eeuwse verleden. Hier waren meer mogelijkheden voor dankzij de opkomst van de monumentenzorg en de oprichting van musea en standbeelden.¹³

Niek van Sas stelt dat de stelling van Blaas wat gerelativeerd dient te worden, omdat er al in de periode 1800-1813 sprake was van een groeiende waardering voor de 'Gouden Eeuw'.¹⁴ Rond 1800 was er als gevolg van het Franse gezag een breukervaring en ondergangsstemming onder de Nederlanders, wat ze een mentale afstand gaf tot het verleden. Dit had een belangrijke

⁹ Lotte Jensen, *De verheerlijking van het verleden. Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2008).

¹⁰ Ibidem.

¹¹ De bijdragen aan dit congres zijn gepubliceerd in het tijdschrift *De negentiende eeuw* 9 (1985).

¹² P.B.M. Blaas, 'De Gouden Eeuw: Overleefd en Herleefd. Kanttekeningen bij het beeldvormingsproces in de 19de eeuw', *De Negentiende Eeuw* 9:3 (1985) 109-130.

¹³ Blaas, 'De Gouden Eeuw: Overleefd en Herleefd'. Zie ook Blaas' boek over de historiografie van Nederland: P.B.M. Blaas, *Geschiedenis en nostalgie. De historiografie van een kleine natie met een groot verleden. Verspreide historiografische opstellen* (Hilversum 2000).

¹⁴ N.C.F. van Sas, 'Vaderlandsliefde, nationalisme en vaderlands gevoel in Nederland, 1770-1813', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 102 (1989) 471-495.

invloed op de ontwikkeling van het historisch besef in Nederland, volgens Van Sas.¹⁵ Lotte Jensen vraagt zich af of de opkomende belangstelling voor de 'Gouden Eeuw' zelfs al in de jaren 1770-1795 gesitueerd zou kunnen worden.¹⁶ Er was toen een 'vaderlandscultus', die zich veelal uitte in literaire teksten over de Nederlandse geschiedenis. Jensen duidt echter wel duidelijke verschillen tussen deze eerste 'vaderlandscultus' en de vroeg-negentiende-eeuwse beeldvorming van de 'Gouden Eeuw'. Bij de eerste lag de nadruk vooral op de vroege jaren van de Opstand in plaats van op de 'Gouden Eeuw' als totaalconcept, en werd de vaderlandse geschiedenis voortdurend gebruikt in de politieke strijd tussen Orangisten en patriotten. In de jaren 1800-1813 nam juist de behoefte voor een eenduidige *nationale* identiteit toe, omdat de Franse overheersing zorgde voor een bepaalde existentiële crisis. In deze periode kwam de nadruk zodanig te liggen op eendracht en op superioriteit ten opzichte van andere naties.¹⁷

Deze interesse in de 'Gouden Eeuw' groeide gedurende de negentiende eeuw, met name dankzij de ontwikkeling van een internationale waardering voor de Nederlandse cultuur, en met name de schilderkunst, uit de zeventiende eeuw. Volgens Blaas leidde deze internationale aandacht ook tot een hernieuwde interesse en waardering voor de 'Gouden Eeuw' in eigen land. Bovendien gaf deze 'Rembrandt-revival' het opkomende Nederlandse nationalisme meer zelfvertrouwen.¹⁸ Deze herwaardering voor de zeventiende eeuw is bijvoorbeeld ook te onderscheiden in de historiografie. Blaas bespreekt een aantal invloedrijke historiografische werken uit deze periode, zoals *Het Land van Rembrand* van de cultuurhistoricus Busken Huet.¹⁹ In dit boek pleitte Huet voor net zo'n 'revival' van de zeventiende-eeuwse schilderkunst in eigen land. Hij heeft met het boek veel invloed uitgeoefend op een breed publiek wat betreft de beeldvorming rondom de 'Gouden Eeuw'.²⁰

Het zeventiende-eeuwse verleden kreeg niet alleen een prominentere plek in de historiografie en de literatuur, maar, waarschijnlijk als gevolg daarvan, ook in de openbare ruimte. Het pleidooi voor de uitbeelding van het verleden dat Blaas onderscheidde in de tweede helft van de negentiende eeuw²¹ vond zijn uiting in onder andere de oprichting van standbeelden en monumenten, het vernoemen van straatnamen en gebouwen naar de nieuwe nationale helden, en het organiseren van herdenkingsfeesten. Historici hebben dit proces beschreven als de

¹⁵ Van Sas, 'Vaderlandsliefde, nationalisme en vaderlands gevoel in Nederland, 1770-1813'.

¹⁶ Lotte Jensen, 'De Gouden Eeuw als ijkpunt van de nationale identiteit. Het beeld van de Gouden Eeuw in verzetsliteratuur tussen 1806 en 1813', *De Zeventiende Eeuw* 28 (2012) 161-175.

¹⁷ *Ibidem*, aldaar 164-166.

¹⁸ Blaas, 'De Gouden Eeuw: Overleefd en Herleefd', aldaar 117-127.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

‘monumentalisering’ van de openbare ruimte.²² Dit ging hand in hand met de ‘musealisering’ van het verleden, met name in nieuw opgerichte (nationale of regionale) musea. Piet Blaas ziet monumentalisering als een breder begrip dat niet alleen betrekking heeft op standbeelden of musea, maar ook plaatsvond in andere domeinen, zoals de wetenschap.²³ Het gaat hier om het vastleggen van een bepaald narratief over het verleden in een bepaalde vorm, een ‘monument’. Als het ware werden er in het negentiende-eeuwse Nederland rondom de zeventiende-eeuwse geschiedenis gecreëerd wat de Franse historicus Pierre Nora *lieux de mémoire*²⁴ heeft genoemd.

Over deze ‘monumentalisering’ van het verleden in de openbare ruimte is al geschreven in de historiografie. Het was volgens historici bij uitstek een manier om een boodschap van nationale identiteit, trots en saamhorigheid uit te dragen.²⁵ Stadsbewoners kwamen nu veel makkelijker in aanraking met deze boodschap, als ze op elk willekeurig moment dat ze zich door de stad bewogen een monument of standbeeld tegen konden komen.²⁶ In hun onderzoek naar de oprichting van monumenten hebben historici zich voornamelijk gericht op de maatschappelijke elite, die hierin het voortouw nam.²⁷ Het was vooral deze groep die de oprichting van monumenten stimuleerde, vaak georganiseerd vanuit comités.

Anne Petterson verlegt in *Eigenwijs Vaderland* haar lens juist van de maatschappelijke elite naar de gewone burgers, specifiek van Amsterdam.²⁸ Door te onderzoeken hoe en in hoeverre gewone inwoners de natie beleefden binnen de stedelijke ruimte poogt ze een leemte te vullen in de historiografie. Petterson constateert dat de elite weliswaar beseftte dat monumenten en standbeelden een vormende rol konden hebben, maar dat zij weinig interesse toonde in de receptie van een monument onder de rest van de bevolking.²⁹ De initiatiefnemers waren zelf nog zoekende naar een nationaal verhaal en verschilden intern van mening over wat en wie een gedenkteken verdiende. Zodoende ging het, aldus Petterson, ‘steeds om het uitdragen van een elitair nationalisme’.³⁰ Uit haar onderzoek concludeert ze dat de gewone burgers dan ook

²² Zie Blaas, ‘De Gouden Eeuw: Overleefd en Herleefd’, aldaar 118-119; Bank, *Het roemrijk vaderland*, 11-16; en Van Sas, *De metamorfose van Nederland*, 577.

²³ Blaas, ‘De Gouden Eeuw: Overleefd en Herleefd’, aldaar 118.

²⁴ Pierre Nora, ‘Between Memory and History. Les Lieux de Mémoire’, *Memory and Counter-Memory*, speciale uitgave van *Representations*, 26 (1989) 7-24; Pierre Nora, *Rethinking France. Les lieux de mémoire*, 4 dln (Chicago 2001-2010).

²⁵ Zie bijv. Jensen, *De verheerlijking van het verleden*; A.F. Petterson, *Eigenwijs vaderland. Populair nationalisme in negentiende-eeuws Amsterdam* (Amsterdam 2017).

²⁶ Petterson, *Eigenwijs vaderland*, 26-27.

²⁷ Zie bijv. Bank, *Het roemrijk vaderland*; Van Sas, *De metamorfose van Nederland*; Mathijssen, *Historiezucht*.

²⁸ Petterson, *Eigenwijs vaderland*.

²⁹ *Ibidem*, 72.

³⁰ *Ibidem*, 72-73.

niet veel lijken te hebben gedaan met de nationale boodschap van de monumenten en gedenktekens.³¹

In de historiografie over de ‘monumentalisering’ van de openbare ruimte zijn verder twee andere lacunes te onderscheiden. Ten eerste heeft het bestaande onderzoek zich voornamelijk gericht op grote steden in de Randstad en met name Amsterdam.³² Dit is niet vreemd, aangezien daar de meeste (pogingen tot) oprichtingen van monumenten en musea plaatsvonden. Toch is het tevens interessant om te zien in hoeverre en op welke manieren de drang tot monumentalisering ook tot uiting kwam in meer marginale steden die ook een belangrijke functie hadden in de ‘Gouden Eeuw’, zoals Vlissingen, Middelburg, Delft, Hoorn of Enkhuizen.

Een tweede aspect dat nog weinig aandacht heeft gekregen in de historiografie is hoe specifiek het koloniale verleden van de zeventiende eeuw een plek kreeg in het proces van monumentalisering. De koloniale geschiedenis van de zeventiende eeuw (met name de VOC) is veelvuldig bestudeerd, maar de plek hiervan in de herinneringscultuur van de negentiende eeuw is nog onderbelicht. Eén werk dat wel geschreven is over dit thema is Martin Bossenbroeks *Holland op zijn breedst*.³³ Deze historicus laat zien dat er onder invloed van het nationalisme ook een hernieuwde interesse in eigentijdse imperialistische verhoudingen ontstond. In *Holland op zijn breedst* onderzoekt hij de betekenis van Indië als kolonie en de gevoelde verwantschap met het Boerenvolk in Zuid-Afrika voor de Nederlandse cultuur. Hij beargumenteert dat deze twee Nederland hielpen zijn nationale zelfbewustzijn te versterken en zijn nationale cultuur te verrijken. Er was dus niet alleen een hernieuwde interesse in de koloniale geschiedenis van de zeventiende eeuw, maar ook in de eigentijdse koloniën.³⁴ Kortom mist er in de huidige historiografie kennis over de negentiende-eeuwse ‘monumentalisering’ in kleine steden, en over de waardering van het koloniale verleden van de ‘Gouden Eeuw’.

Dit onderzoek poogt een bijdrage te leveren aan beide lacunes door zich te richten op de Noord-Hollandse stad Hoorn. Centraal staat de vraag op welke manieren zich in Hoorn in de tweede helft van de negentiende eeuw een narratief over het koloniale verleden van de ‘Gouden

³¹ Ibidem, 71-72.

³² Zie bijv. Petterson, *Eigenwijs vaderland*; E. de Jong, G.Th.M. Lemmens en P.J.J. van Thiel eds., *Monumentale beeldhouwkunst in Nederland*. Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 34 (z.p. 1983); Veronica Veen, *Het Rembrandtbeeld. Hoe een kunstenaar in de 19de eeuw een nationale held werd* (Amsterdam 1977); H. Beunders, “‘t Is Naatje”. Een pokdalige herinnering. Het “Gedenkteeken aan den Volksgeest van 1830” op de Dam te Amsterdam, 1856-1914’ in: N.C.F. van Sas ed., *Waar de blanke top der duinen en andere vaderlandse herinneringen* (2^e druk z.p. 2005); Ignaz Matthey, “‘Een diepe hulde, een warme toon”. De oprichtingsgeschiedenis van het Thorbeckebeeld’, *Jaarboek Amstelodamum* 85 (1993) 133-166; Martin Pruijs, *Een monument voor dr. Samuel Sarphati* (Amsterdam 1994); M. Ree, ‘Het standbeeld van Joost van den Vondel’, *Ons Amsterdam* 17:6 (1965) 169-173.

³³ Bossenbroek, *Holland op zijn breedst*.

³⁴ Ibidem.

Eeuw' vormde. Het onderzoek betoogt dat de monumentalisering van de publieke ruimte hier een belangrijke rol in speelde.

Dit onderzoek concentreert zich op de tweede helft van de negentiende eeuw, ondanks dat Van Sas en Jensen hebben aangetoond dat de sterke interesse voor de 'Gouden Eeuw' al zijn ontstaansgeschiedenis heeft in het einde van de achttiende en begin van de negentiende eeuw.³⁵ Echter werd pas vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw sterk gepleit voor de *uitbeelding* van het verleden, bijvoorbeeld in de vorm van monumenten of musea.³⁶

Het onderzoek richt zich op een minder bekende stad, Hoorn (bijna 75,000 inwoners). Dit was in de 'Gouden Eeuw' een belangrijke stad in de regio boven Amsterdam, omdat via de haven aan de toenmalige Zuiderzee veel handel werd gedreven. In de stad waren afdelingen gevestigd van de West-Indische Compagnie (WIC), de VOC, de Noordse Compagnie en de Admiraliteit. Het historische stadscentrum is grotendeels bewaard gebleven uit deze tijd. Hoorn vertrouwt sterk op dit 'Gouden Eeuw'-erfgoed in zijn presentatie, bijvoorbeeld richting toeristen. Er zijn op het internet veel rondleidingen te vinden die de gebouwen uit de 'Gouden Eeuw' uitlichten, zoals pakhuizen van de VOC of de hoofdkantoren van de VOC en van de WIC. Het gebouw waar de Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier vergaderden huisvest sinds 1881 het Westfries Museum, dat zich ook profileert als een museum over de zeventiende eeuw.³⁷ Een belangrijk punt van discussie gerelateerd aan de 'Gouden Eeuw' in Hoorn is het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen (1587-1629), voormalig gouverneur-generaal van de VOC. Critici vinden dat Coen geen heldenstatus verdient in het licht van zijn harde beleid richting de inheemse bevolkingen van de Indische Archipel.³⁸

Het standbeeld van Coen werd onthuld in 1893 op de Roode Steen, het centrale plein van Hoorn. Dertien jaar eerder was op datzelfde plein het Westfries Museum geopend. Dit zijn voorbeelden van de eerder besproken 'monumentalisering' in de tweede helft van de negentiende eeuw. Nader onderzoek toont dat er meer initiatieven waren om in Hoorn de herinnering aan de zeventiende eeuw tastbaar te maken, bijvoorbeeld initiatieven voor de restauratie van een grafmonument van admiraal Pieter Floriszoon of voor het plaatsen van gedenksteden op Nova Zembla voor de zestiende-eeuwse Nederlandse ontdekkingsreizigers.

Er is nog geen onderzoek gedaan naar de monumentalisering van de 'Gouden Eeuw' in Hoorn in zijn geheel. Dergelijk onderzoek kan echter nieuwe inzichten opleveren over hoe

³⁵ Van Sas, 'Vaderlandsliefde, nationalisme en vaderlands gevoel in Nederland, 1770-1813'; Jensen, 'De Gouden Eeuw als ijkpunt van de nationale identiteit'.

³⁶ Blaas, 'De Gouden Eeuw: Overleefd en Herleefd'.

³⁷ 'Museum over de zeventiende eeuw in Hoorn', <https://wfm.nl/> (laatst geraadpleegd 12 januari 2023).

³⁸ Zie bijv. Gemma Blok en Carolina Drieënhuizen, "Coen hoort bij Hoorn". Emoties rond een omstreden standbeeld', *Open Universiteit* (2020), <https://www.ou.nl/-/jan-pieterszoon-coen> (laatst geraadpleegd 29 november 2022).

‘monumentalisering’ in zijn werk ging in kleinere steden en aanknopingspunten leveren voor verder onderzoek in andere plaatsen. Daarnaast is het zeer waardevol om te concentreren op het koloniale aspect van de ‘Gouden Eeuw’, vanwege de lacune hierover in de historiografie en tevens de aandacht hiervoor in de huidige maatschappij. Ook in Hoorn specifiek speelt de vraag hoe om te gaan met de koloniale aspecten van Hoorns verleden en erfgoed. Een onderzoek naar hoe bepaalde narratieven ontstaan zijn kan helpen in het gesprek over hoe met hun erfenis kan worden omgegaan.

1.2 Methode en bronnen

De term ‘monumentalisering’ duidt weliswaar wat er plaats vond in de tweede helft van de negentiende eeuw met betrekking tot de oprichting van monumenten, maar als analytisch concept is het gelimiteerd. Om het proces te analyseren waarmee monumenten en musea tot stand kwamen in Hoorn gebruikt dit onderzoek daarom in plaats daarvan Pierre Nora’s concept van *lieux de mémoire*. Een *lieu de mémoire*, een ‘plaats van herinnering’, is iets dat symbolische betekenis heeft in het collectieve geheugen van een bepaalde gemeenschap.³⁹ Dit kunnen fysieke plaatsen zijn, zoals de plek waar een bepaalde gebeurtenis zich heeft afgespeeld of een monument, maar ook immaterieel zaken, zoals een symbool, vlag of historisch figuur. Volgens Nora is sinds het begin van de Moderne Tijd de ‘echte’, spontane herinnering, zoals onthouden door het individu en doorgegeven via bijvoorbeeld informele gebruiken en tradities, aan het verminderen. Daarom produceren we sindsdien plaatsen van herinnering, uit angst om deze herinnering te verliezen. Het hoofddoel van deze plaatsen van herinnering is dus om de tijd stil te zetten, om het proces van vergeten tegen te houden. De plaatsen van herinnering bieden houvast en oriëntatiepunten aan gemeenschappen voor hun identiteit. Ze kunnen alleen bestaan omdat men er telkens andere betekenissen aan kan geven, afhankelijk van waar men op dat moment behoefte aan heeft. Nora is dan ook kritisch op de *lieux de mémoire*. Dat zij bestaan is juist een bewijs dat de herinnering verloren is gegaan, want wanneer de herinnering voort zou leven, zouden er ook geen plaatsen nodig zijn om hieraan te helpen herinneren. Bovendien worden plaatsen van herinnering vaak opgericht en in stand gehouden door autoriteiten, die mensen vertellen wat en hoe zij zouden moeten herinneren.⁴⁰

Ook de creatie van monumenten in de negentiende eeuw past binnen de tendens die Nora schetst. Zoals hierboven beschreven werden er in deze periode bepaalde narratieven gevormd over het vaderlandse verleden, die bijvoorbeeld verspreid werden via de literatuur, maar ook via de openbare ruimte en via nieuw opgerichte musea. Er werden *lieux de mémoire* gecreëerd om

³⁹ Nora, ‘Between Memory and History’; Nora, *Rethinking France*.

⁴⁰ Nora, ‘Between Memory and History’, aldaar 7-24.

een narratief over de zeventiende eeuw in een bepaalde vorm te gieten, vast te houden, en te presenteren aan de bevolking. Daarom is het waardevol om dit concept te gebruiken in dit onderzoek naar de formulering van een narratief over het koloniale verleden. Dit concept helpt om scherp te houden dat plaatsen van herinnering niet spontaan ontstaan. Het roept expliciet de vraag op wat de motivatie was van de initiatiefnemers om de herinnering aan bepaalde delen uit de zeventiende eeuw vast te leggen in plaatsen van herinnering. Welke herinnering wilden zij precies bewaren? Op welke manieren was er ook hier sprake van een ervaren bedreiging van de identiteit? Welk narratief werd vervolgens verteld over de herinnering en de plaatsen van herinnering? Het concept helpt tevens om de samenhang tussen de verschillende initiatieven te zien en overkoepelende conclusies te trekken.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden aan de hand van Nora's concept zijn twee casussen gekozen: de oprichting van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen in 1893 en de oprichting van het Westfries Museum in 1881. Deze casussen geven inzicht in de mechanismen waarbij *lieux de mémoire* rondom de 'Gouden Eeuw' opgericht werden aan het einde van de negentiende eeuw in Hoorn. Hierdoor belichten ze ook hoe het koloniale verleden van de 'Gouden Eeuw' gezien werd en op welke manieren een narratief hierover gevormd werd. Wat de casussen tevens relevant maakt is dat deze plaatsen van herinnering nog steeds bestaan, en tegenwoordig onderwerp zijn van het publieke debat over het koloniale verleden. Ook is de totstandkoming van de casussen goed gedocumenteerd. De bronnen geven inzicht in het proces van oprichting, wie de betrokkenen waren, en wat hen motiveerde.

Het bronmateriaal waarmee deze casussen onderzocht kunnen worden bevindt zich grotendeels in het regionale Westfries Archief in Hoorn. Zo bevat het archief van het Gemeentebestuur Hoorn een aantal stukken betreffende de realisatie van het standbeeld voor J.P. Coen uit 1887-1893. Deze stukken bevatten informatie over het initiatief om het standbeeld op te richten, maar bijvoorbeeld ook over de onthulling. Het Westfries Archief bevat tevens het archief van het Westfries Museum, met daarin stukken uit 1878-1879 betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum. Ook de notulenboeken van de vergaderingen van de gemeenteraad van Hoorn, te vinden in het archief van het Gemeentebestuur Hoorn, zijn relevant voor dit onderzoek. Naast dit archiefmateriaal maakt dit onderzoek gebruik van krantenmateriaal. Het gaat hier voornamelijk om de voormalige Hoornse kranten 'Hoornse Courant' en 'West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant'. Voor het krantenonderzoek is gebruikt gemaakt van de regionale krantenbank van het Westfries Archief, en van de database Delpher van de Koninklijke Bibliotheek.⁴¹

⁴¹ De berichten uit de Hoornsche Courant zijn gevonden in Delphers database, de berichten uit West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant in de krantenbank van het Westfries Archief. Verder zijn een aantal

1.3 Indeling

Wat volgt is een analyse van de formulering van een narratief over het koloniale verleden in Hoorn, opgedeeld in een aantal hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk biedt een algemene inleiding op de herinneringscultuur in Hoorn in de tweede helft van de negentiende eeuw. Er worden een aantal initiatieven uitgelicht om *lieux de mémoire* op te richten gerelateerd aan het koloniale verleden, het ene initiatief meer succesvol dan het andere. Er wordt een eerste inventarisatie gedaan van hoe dit doorgaans in zijn werk ging, en van welke personen veel betrokken waren bij dit soort initiatieven. Het tweede en derde hoofdstuk richten zich op de casussen: het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en het Westfries Museum. De eerste van deze twee zet het proces van oprichting uiteen, van het initiatief tot het gerealiseerde beeld of museum. Dit hoofdstuk laat zien dat deze casussen werden opgericht als *lieux de mémoire*. Het laatste hoofdstuk onderzoekt hoe de oprichters hun boodschap van het standbeeld en het museum overbrachten. Met welke verhalen werden de inwoners van Hoorn uitgenodigd om het standbeeld van Coen en het Westfries Museum als *hun lieux de mémoire* te zien? En hoe werd hierbij een narratief over het koloniale verleden verspreid? Ten slotte sluit het onderzoek af met conclusies en suggesties voor vervolgonderzoek.

berichten uit de 'Enkhuizer Courant' gevonden vanuit het Westfries Archief, en berichten uit andere, niet-West-Friese kranten vanuit Delpher.

2. De Hoornse monumentalisering in context

De voorgaande inleiding heeft laten zien dat er in de negentiende eeuw een hernieuwde interesse en waardering ontstond voor het nationale verleden, en in bijzonder voor de zeventiende eeuw. Dit gebeurde onder invloed van met name het opkomende nationalisme. Met de figuren en gebeurtenissen uit het verleden werden verhalen gecreëerd, die indirect iets probeerden te vertellen over de huidige tijd. Heldendom speelde hierin een belangrijke rol.⁴² De verhalen over het verleden en de vaderlandse helden werden ook gecommuniceerd via nieuw opgerichte monumenten en musea. Deze moesten zo toegankelijk mogelijk zijn, zodat de gehele bevolking de nationalistische boodschap mee kon krijgen. Volgens een aantal historici was de ‘monumentalisering’ van de openbare ruimte voornamelijk het werk van de maatschappelijke elite.⁴³

Dit hoofdstuk biedt een introductie tot de herinneringscultuur en meer specifiek de pogingen tot ‘monumentalisering’ in Hoorn in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het vraagt daarbij welke vorm de waardering voor de ‘Gouden Eeuw’ die op landelijk niveau te onderscheiden was kreeg in deze lokale herinneringscultuur. Dit hoofdstuk bespreekt een aantal andere initiatieven in Hoorn – naast de oprichting van een standbeeld voor Jan Pieterszoon Coen en een regionaal museum - om in de publieke ruimte aandacht te besteden aan het zeventiende-eeuwse verleden. Tevens wordt een eerste analyse gedaan van wie belangrijke figuren waren in het proces van ‘monumentalisering’.

2.1 Een enkel initiatieven in Hoorn uitgelicht

Wanneer een standbeeld, gedenkteken of museum werd opgericht in de tweede helft van de negentiende eeuw gebeurde dit vaak vanuit een particulier initiatief. Een aantal mensen richtten een comité op om voor het monument te lobbyen en geld in te zamelen.⁴⁴ Vaak werden er voor dit doel ook regionale subcomités opgericht in verschillende steden. Een voorbeeld is een Den Haags initiatief om gedenkstenen te plaatsen op Nova Zembla en andere plaatsen in het noordpoolgebied waar Nederlandse ontdekkingsreizigers actief waren in de zestiende en zeventiende eeuw. In 1877 richtten een aantal leden van het Nederlands Aardrijkskundig Genootschap een Comité voor de Ijsvaart op, met als doel een schip te bouwen en uit te rusten.⁴⁵ Het doel van de expeditie zou tweeledig zijn: het doen van wetenschappelijk onderzoek en het

⁴² Zie Jensen, *De verheerlijking van het verleden*.

⁴³ Zie Bank, *Het roemrijk vaderland*; Van Sas, *De metamorfose van Nederland*; Mathijsen, *Historiezucht*; Petterson, *Eigenwijs Vaderland*.

⁴⁴ Zie bijv Petterson, *Eigenwijs Vaderland*.

⁴⁵ L. Hacquebord en W.F.J. Mörzer Bruyns, ‘Nederlandse en Belgische wetenschappelijke poolreizen van na 1875. Een overzicht’, *Scientiarum Historia* 26:1-2 (2000) 161-171.

plaatsen van gedenkstenen op punten die ontdekt waren door Nederlanders, zoals Nova Zembla en Spitsbergen. Dankzij meer dan dertig regionale subcomités zamelde het Comité voor de IJsvaart genoeg geld in om een houten zeilschip te bouwen en noemde deze Willem Barents, naar de nationale held die met zijn bemanning overwinterde op Nova Zembla in 1596-1597. In totaal heeft de Willem Barents tussen 1878 en 1884 zeven expedities gemaakt naar de poolstreek (afbeelding 1).⁴⁶

Afbeelding 1: De bemanning van de Willem Barents rond een geplaatste gedenksteen op het Hollandse Kerkhof op Amsterdameiland, tijdens de eerste reis van de Willem Barents naar Spitsbergen en Nova Zembla in 1878.

Eén van de aanleidingen voor het oprichten van het Comité voor de IJsvaart waren de Britse, Noorse, Zweedse, Amerikaanse en Duitse poolexpedities vanaf het begin van de negentiende eeuw. Hierbij werden namelijk veel Nederlandse geografische namen in het poolgebied vervangen. Daarnaast ontdekte de Noorse robbenjager Elling Carlsen in 1871 de resten van het Behouden Huys van Willem Barents. Dit alles leidde tot een hernieuwde interesse in het poolgebied.⁴⁷ Met de voorwerpen uit het Behouden Huys werd bijvoorbeeld een Barends museum opgericht in Den Haag.⁴⁸ De internationale ontwikkelingen leidden ook wel tot een

⁴⁶ Ibidem. Zie ook W.F.J. Mörzer Bruyns, ed., *De eerste tocht van de Willem Barents naar de Noordelijke IJszee 1878. De dagboeken van Antonius de Bruijne en Bastiaan Gerardus Baljé*, 2 dln (Zutphen, 1985).

⁴⁷ L. Hacquebord en W.F.J. Mörzer Bruyns, 'Nederlandse en Belgische wetenschappelijke poolreizen van na 1875'.

⁴⁸ 'Verslag van de bijeenkomst in zake de Noordpool-expeditie, gehouden Vrijdag 26 dezer in het Park alhier', *Hoornsche Courant* (30 mei 1877).

gevoel van gekrenkte trots aan de kant van de Nederlanders.⁴⁹ Met de expedities van de Willem Barents hoopten zij het imago van Nederland als zeevarende natie hoog te houden in de ogen van het buitenland.⁵⁰ De oproep van het Comité voor de IJsvaart vond gehoor: in veel steden werden subcomités opgericht, en het initiatief werd zelfs gesteund door twee prinses, Hendrik en Alexander.⁵¹

In april 1877 plaatste de lokale Hoornsche Courant een ingezonden brief over dit initiatief.⁵² Er waren reeds in 13 steden en dorpen comités opgericht en de briefschrijver vroeg zich af of Hoorn zou achterblijven. In sterke bewoordingen roept hij de burgerij van Hoorn op om ook zo een comité op te richten.⁵³ Niet veel later gebeurde dit ook. De voorlopige samenstelling bestond uit mr. W.K. Baron v. Dedem, mr. W.C.J. de Vicq, dr. J.G. de Vos, dr. J.J. Aghina en Luit. Schreck.⁵⁴ Zij organiseerden op 26 mei 1877 een bijeenkomst in de schouwburg het Park in Hoorn, waar de Hoornsche Courant uitgebreid verslag van deed.⁵⁵ Voor de bijeenkomst gold een entreprijs van f0,25, die naar het Comité voor de IJsvaart ging.⁵⁶ Het voorlopige comité uit Hoorn kon rekenen op veel belangstelling: het verkocht 274 entreekaarten en haalde meer dan f100 op met de bijeenkomst.⁵⁷

Een groot deel van de bijeenkomst bestond uit een voordracht van lieut. Schreck, over de overwintering van Barents en het huidige initiatief om hem en andere Nederlandse poolreizigers hulde te brengen. Hij herhaalde hierin de argumentatie van het Comité voor de IJsvaart over waarom de stenen geplaatst zouden moeten worden. Enerzijds was het de 'plicht' van de

⁴⁹ L. Hacquebord en W.F.J. Mörzer Bruyns, 'Nederlandse en Belgische wetenschappelijke poolreizen van na 1875'.

⁵⁰ 'Verslag van de bijeenkomst in zake de Noordpool-expeditie, gehouden Vrijdag 26 dezer in het Park alhier', *Hoornsche Courant* (30 mei 1877).

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² 'Ingezonden', *Hoornsche Courant* (25 april 1877).

⁵³ 'Zit er dan zoo weinig geest in onze burgerij, dat zij deze zaak niet aanpakt en hare instemming hierin niet betuigt door de oprichting van zulk een comité? Kent zij haar plicht niet of stelt zij soms hare eer en haar' trots er in achteraan te komen en den trein te sluiten?'. 'Ingezonden', *Hoornsche Courant* (25 april 1877).

⁵⁴ 'Verslag van de bijeenkomst in zake de Noordpool-expeditie, gehouden Vrijdag 26 dezer in het Park alhier', *Hoornsche Courant* (30 mei 1877).

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Westfries Archief, Hoorn (WFA), Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18872, Register van entree betalende personen voor een bijeenkomst in het Park, waarvan de opbrengst is bedoeld voor het plaatsen van gedenkstenen op Nova Zembla en andere belangrijke punten in de poolstreken, Zonder jaartal.

⁵⁷ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18872, Register van entree betalende personen voor een bijeenkomst in het Park, waarvan de opbrengst is bedoeld voor het plaatsen van gedenkstenen op Nova Zembla en andere belangrijke punten in de poolstreken, Zonder jaartal; 'Verslag van de bijeenkomst in zake de Noordpool-expeditie, gehouden Vrijdag 26 dezer in het Park alhier', *Hoornsche Courant* (30 mei 1877).

Nederlanders om dankbaarheid te tonen aan het voorgeslacht.⁵⁸ Anderzijds had Nederland twee dingen te bewijzen aan de andere Europese landen: dat het ook zijn steentje bij kon dragen aan het wetenschappelijk onderzoek rondom de Noordpool; en 'dat Nederland de verdiensten zijner groote zeevaarders en ontdekkers niet miskent, niet wil vergeten'.⁵⁹ Er is hier dus sprake van een nationalistisch verhaal in de context van een (vermeende) internationale competitie.

Illustratief is ook een zelfgeschreven gedicht dat comit lid Aghina voordroeg na Schrecks lezing. Aghina nodigde de aanwezigen uit om het als een vervolg te zien op Hendrik Tollens *Tafereel van de overwintering der Nederlanders op Nova Zembla in de jaren 1596 en 1597* (1816). De laatste strofe laat treffend zien in hoeverre het initiatief voor de gedenkstenen verbonden was met de verheerlijking van de zeventiende-eeuwse voorvaderen.

'En thans een steen gebracht aan hen, die voor ons waren
En zelf een schip getuigd en zelf er heen gevaren
En zelf dien steen geplant op Barendsz ijzig graf
En zelf daar ne rgeknield, om 't voorbeeld, dat hij gaf;
Hij die een lauwer vlecht voor hen die voor hem waren,
Vlecht zelf een lauwer zich door de eigen blonde haren;
Een volk, dat niet bewijst, dat het zijn vad'ren acht,
Is een ontaard gebroed, door iedereen veracht!'⁶⁰

Het initiatief voor de gedenkstenen op Nova Zembla past kortom duidelijk binnen de nationalistische verheerlijking van het verleden in de tweede helft van de negentiende eeuw in Nederland. Het geeft ook een eerste inkijkje in de visie op overzeese expansie en kolonisatie. De ontdekkingsreizigers werden geroemd om hun moed en doorzettingsvermogen. Daarnaast boden ze inspiratie voor de eigen tijd: 'Zend schepen weer naar zee, naar oost- en westerstrand, / Reploeg weer de oceaan, uw vruchtbaarst Vaderland!'.⁶¹ Het gedicht van Aghina vervolgde met het idee dat in de zee niet alleen het grote vaderlandse verleden ligt, maar ook de toekomst.⁶² Aan de hand van de zestiende- en zeventiende-eeuwse geschiedenis wordt hier gepleit om ook in de eigen tijd weer ontdekkingsreizen te maken.

De oprichting van het plaatselijke comité en de woorden van Schreck en Aghina laten zien dat er een groep in Hoorn was die zich graag aansloot bij het Comit  voor de IJsvaart; en daarmee ook bij het landelijke discours van verering van het verleden en van vaderlandse helden. De hoge

⁵⁸ 'Verslag van de bijeenkomst in zake de Noordpool-expeditie, gehouden Vrijdag 26 dezer in het Park alhier', *Hoornsche Courant* (30 mei 1877).

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

opkomst bij de vergadering laat zien dat dit breder gedragen was in Hoorn dan enkel het handjevol leden van het plaatselijke comité. Zij namen het landelijke narratief over, maar gaven er ook her en der een lokaal tintje aan. Zo wordt bijvoorbeeld uitgelicht dat één van de gedenkstenen geplaatst zou worden op het eiland Jan Mayen, dat ontdekt is door en vernoemd naar een zeeman uit Hoorn.⁶³

Naast dat een aantal Hoornaren zich aansloten bij een landelijk initiatief voor gedenktekens, waren er ook initiatieven vanuit de stad zelf. Zo hadden een aantal mannen het initiatief genomen om het praalgraf van Pieter Floriszoon (ook wel Pieter Florisse) in de Grote Kerk in Hoorn te restaureren. Floriszoon was viceadmiraal van de Admiraliteit van het Noorderkwartier, dat bevestigd was in Hoorn. Op 8 november 1658 sneuvelde hij tijdens de Slag in de Sont, een zeeslag tussen de Nederlanders en Denen enerzijds en de Zweden anderzijds. Floriszoon kreeg een staatsbegrafenis en een marmaren praalgraf in de Grote Kerk. Dit praalgraf werd echter zwaar beschadigd tijdens een grote brand in de kerk in 1838. Al vanaf 1843 klinken er geluiden om het monument weer te restaureren.⁶⁴ In de jaren 1850 werd de gemeenteraad van Hoorn steeds dringender gevraagd om stappen te ondernemen, omdat de staat van het beschadigde monument meer en meer verslechterde.⁶⁵ De initiatiefnemers wilden het praalgraf behouden voor algeheel verval. Ze hoopten dat de landelijke regering de financiële middelen hiervoor beschikbaar zou willen stellen, alsook dat koning Willem III geneigd zou zijn om ‘de roemrijke nagedachtenis van Onzen Nederlandschen Zeeheld de verschuldigde eer te bewijzen’.⁶⁶ Dit pleidooi verschilt dus op twee manieren van veel andere pogingen tot ‘monumentalisering’: het gaat hier niet om het creëren van een nieuw *lieu de mémoire* maar om het herstellen van een bestaande, en voor de financiering wordt gekeken naar de staat en het koningshuis in plaats van de burgerij. Het speelt tevens iets eerder dan veel andere initiatieven.

Het ontwerp voor het gerestaureerde monument illustreert dat Floriszoon inderdaad zou worden geëerd als nationale held (afbeelding 2). Op de plaat onder zijn figuur is de Slag om de Sont te zien en boven hem prijken wapens en het wapen van het Koninkrijk der Nederlanden, met de wapenspreuk ‘Je maintiendrai’. Dit ontwerp voor het praalgraf vond geen uitvoering. In 1878 brandde opnieuw een groot deel van de Grote Kerk af. Bij het herbouwen van de kerk in 1881-1883 zou geen heel nieuw monument voor Floriszoon geplaatst worden, maar wel een gedenksteen. Dit gebeurde op kosten van de Staat, en de bekende architect Pierre Cuypers zou dit

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Westfries Archief, Hoorn, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18197, Stukken betreffende het realiseren van grafmonument van admiraal Pieter Floriszoon in de Grote Kerk, 1843, 1859.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

uitvoeren.⁶⁷ Ondanks dat de regering dus geen duizenden guldens wilde uitgeven aan een volledige restauratie van het monument vond zij het dus wel belangrijk om *een* eerbetoon aan Floriszoon te faciliteren.

Afbeelding 2: Ontwerptekening voor een gerestaureerd praalgraf van Pieter Floriszoon in de Grote Kerk.

2.2 De burgemeester en zijn comités

Zowel het Hoornse subcomité voor de expeditie naar de poolstreek als het pleidooi voor de restauratie van het monument van Pieter Floriszoon kwamen voort uit een particulier initiatief. Dit geldt ook voor het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en het Westfries Museum, de casussen die uitgebreid onderzocht worden in de volgende hoofdstukken. Ondanks de brede belangstelling voor de bijeenkomst over de poolexpeditie en voor de oprichting van het standbeeld en het museum, zoals het volgende hoofdstuk laat zien, valt op dat in veel van de Hoornse comités dezelfde personen zitten. Zo was W.K. Baron van Dedem de voorzitter van het Hoornse subcomité voor de gedenksteden op Nova Zembla, van de commissie voor de oprichting van een standbeeld van Jan Pieterszoon Coen, en van de commissie voor de oprichting van een Westfries Museum.⁶⁸

⁶⁷ 'Binnenland', *Enkhuizer Courant* (8 april 1883).

⁶⁸ 'Verslag van de bijeenkomst in zake de Noordpool-expeditie, gehouden Vrijdag 26 dezer in het Park alhier', *Hoornsche Courant* (30 mei 1877); Westfries Archief, Hoorn (WFA), Gemeentebestuur Hoorn, 1816-

Ook J.J. Aghina en W.C.J. de Vicq waren betrokken bij al deze initiatieven. De meeste initiatiefnemers voor monumenten woonden en/of werkten in Hoorn. Veel van hen waren ook betrokken (geweest) bij de lokale politiek; Aghina zat bijvoorbeeld in de gemeenteraad, De Vicq was de voormalige burgemeester van Hoorn (1862-1875), en Van Dedem was zijn opvolger.⁶⁹

Willem Karel baron van Dedem was tijdens zijn tijd in Hoorn zowel de burgemeester als lid van de gemeenteraad, lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland en lid van de Tweede Kamer. Hij nam ontslag toen hij in 1891 benoemd werd tot Minister van Koloniën. Het is interessant dat deze man zo bezig was met de 'monumentalisering' van de publieke ruimte.⁷⁰ Hij zal vanuit zijn functies als burgemeester en gemeenteraadslid veel invloed hebben gehad in Hoorn. Wanneer de burgemeester de voorzitter is van een commissie geeft dit het laatste meteen meer aanzien. Ook het feit dat Van Dedem Minister van Koloniën werd is relevant om in het achterhoofd te houden in de verdere analyse, over hoe zich in Hoorn een narratief over het koloniale verleden van de 'Gouden Eeuw' vormde.

Onder Van Dedems leiding vormden zich telkens kleine groepen die samen een comité oprichtten. Een kanttekening is op zijn plaats hier dat er weinig bronmateriaal beschikbaar is dat inzicht geeft in hoe de eerste ideeën vorm kregen. Landelijk gezien kwam het initiatief echter vaak vanuit de maatschappelijke elite, en deze eerste exploratie van de monumentalisering in Hoorn lijkt op hetzelfde te duiden. Ook in andere aspecten heeft de herinneringscultuur in Hoorn op het eerste gezicht raakvlakken met het proces van monumentalisering zoals reeds beschreven in de literatuur. Ook de Hoornse burgerij verenigde zich in commissies, trachtte de financiering rond te krijgen en sloot aan bij het bredere nationalistische discours. Wat betreft kolonisatie en overzeese expansie uitten zij een wens om, net als de voorouders in de 'Gouden Eeuw', weer de zee op te gaan en verre gebieden te ontdekken.

1949 (0349), inv.nr. 18201, Stukken betreffende de commissie voor de oprichting van een standbeeld voor J.P. Coen, 1887, 1891; Westfries Archief, Hoorn (WFA), Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum (en latere aantekeningen en afschriften van stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum), 1878-1879.

⁶⁹ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18201, Stukken betreffende de commissie voor de oprichting van een standbeeld voor J.P. Coen, 1887, 1891.

⁷⁰ Saillant detail is dat bij zijn vertrek uit Hoorn een raadscommissie regelde dat er ook voor hem een gedenknaald geplaatst werd. Oud Hoorn, 'Willem Karel, baron van Dedem (1839-1895)', <https://www.oudhoorn.nl/biografie/biografie-willem-karel-baron-van-dedem.php> (laatst geraadpleegd 14 maart 2023).

3. Het proces van oprichting

Het vorige hoofdstuk heeft een algemene inleiding geboden in de monumentalisering in Hoorn in de tweede helft van de negentiende eeuw. Dit hoofdstuk beschrijft in meer detail de totstandkoming van de casussen in dit onderzoek, het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en het Westfries Museum. Wie waren de initiatiefnemers? Hoe ging het proces? Wat waren de redenen dat ze dit wilden oprichten? Welke narratieven krijgen vorm? Het hoofdstuk laat zien dat deze monumenten werden opgericht als *lieux de mémoire*.

3.1 'Belichamen in een sprekend feit'

In 1887 werd in Hoorn een Comité opgericht met als doel de oprichting van een standbeeld van Jan Pieterszoon Coen in Hoorn.⁷¹ De aanleiding voor dit initiatief was de 300ste geboortedag van Coen op 8 januari 1887. De werkzaamheden van de Commissie werden gedaan door het zogenaamde Uitvoerend Comité. Dit Comité bestond in eerste instantie uit J.W.M. Schorer als ere-voorzitter, W.K. Baron van Dedem als voorzitter, J.J. Aghina, H. Kroon Dzn., H.D. Levyssohn Norman, H.J.A.M. Schaepman, A.C. Wertheim en K. Gorter als secretaris.⁷² Een paar maanden later, in juni 1887, is de samenstelling wat veranderd: Levyssohn Norman en Gorter zijn overleden, Aghina is secretaris geworden en er zijn een aantal leden toegetreden tot het uitvoerend Comité, waaronder Victor de Stuers, A.E. Zimmerman, de latere burgemeester van Hoorn, en Æ. Baron Mackay, latere minister-president van Nederland.⁷³

Deze leden bekleedden vooraanstaande functies, waardoor ze invloed konden uitoefenen in Hoorn of zelfs op regionaal of landelijk niveau. Gorter was bijvoorbeeld predikant in Hoorn, Kroon Dz. was oud-waarnemend commandant van de schutterij, Aghina zat in de gemeenteraad van Hoorn, en van Dedem was de huidige burgemeester. Andere leden waren lid van de Eerste (Van Akerlaken, en Wertheim) of Tweede Kamer (Schaepman, Van Dedem). De ere-voorzitter, Schorer, was de commissaris van de Koning in Noord-Holland.⁷⁴ Ondanks dat de meerderheid van de initiatiefnemers in Hoorn gevestigd was en het zij het standbeeld daar wilden oprichten, hebben ze de oprichting van het beeld tot een landelijke aangelegenheid gemaakt. In het Westfries Archief zijn brieven te vinden waarin het uitvoerend Comité mannen uit heel Nederland (met wederom vooraanstaande functies als Tweede Kamerlid of burgemeester) uitnodigden om ook

⁷¹ Westfries Archief, Hoorn (WFA), Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18201, Stukken betreffende de commissie voor de oprichting van een standbeeld voor J.P. Coen, 1887, 1891.

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem.

lid te worden van de commissie.⁷⁵ Velen gaven hier ook gehoor aan. Daarnaast werd door het hele land geld ingezameld om het standbeeld te kunnen realiseren.

In deze inzamelingsbrieven maken de initiatiefnemers duidelijk waarom er volgens hen een standbeeld van Coen in Hoorn zou moeten komen. Zoals genoemd was de aanleiding de 300^e geboortedag van Coen, een 'dag van groote betekenis' die 'men niet onopgemerkt voorbij mocht laten gaan'.⁷⁶ Er wordt eerst uitgelegd waarom Jan Pieterszoon Coen zo veel lof verdient. De initiatiefnemers omschrijven hem als een scherpzinnige, standvastige en doortastende man. Eenmaal aangekomen in het voor hem onbekende Indië bleek dat hij een natuurlijk talent had voor 'bevelen, onderhandelen, regelen en strijden'.⁷⁷ Hij deinsde er weliswaar niet voor terug om geweld te gebruiken, maar dit had juist óók een positieve zijde: 'onder zijn gestrengheid [gloeit toch] de waarachtige geestdrift, die zich in onvermoeiden en onverdroten arbeid, in nooit bedwongen veerkracht openbaart'.⁷⁸ In de onbekende wereld waar hij terecht kwam behield hij zijn 'Hollandschen aard' en stichtte hij 'een Hollandsche stad': Batavia, tegenwoordig bekend als Jakarta.⁷⁹ Het stichten van Batavia wordt gepresenteerd als de belangrijkste daad van Coen, omdat dit gezien wordt als het fundament van het Nederlandse gezag in Indië. De geschiedenis van Coen leeft dan ook nog steeds voort voor de initiatiefnemers van zijn standbeeld: 'Een heugenis, die geen verleden is, maar die in de werkelijkheid, in ons Rijk van Insulinde leeft.'⁸⁰

De ondergetekenden zijn van mening dat het hele vaderland zou moeten deelnemen aan de herdenking van de 300^e geboortedag van de held Coen. En: '[d]ie deelneming moet zich belichamen in een sprekend feit, een monument'.⁸¹ Er staat al een standbeeld van Coen in Batavia in Nederlands-Indië, dan kan het moederland toch zeker niet achterblijven? Het Nederlandse volk, zo betogen de ondergetekenden, is aan Jan Pieterszoon Coen een standbeeld verschuldigd.⁸² Het zou het volk sieren om zichzelf in verwantschap te brengen met zo'n grote man, en de trots die het voelt voor hem mag best getoond worden. Het standbeeld zou tevens helpen herinneren aan zijn lijfspreuk: 'Dispereert niet!'.⁸³ Deze wordt in de brief in verband gebracht met de wapenspreuk van het Koningshuis en van Nederland, 'Je maintiendrai'.⁸⁴ Waar het standbeeld van Coen zou moeten staan is geen vraag voor de initiatiefnemers. Het Nederlandse volk is namelijk

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Ibidem.

erg aan eigen wieg en haard gehecht, en dus zou het standbeeld opgericht moeten worden in de stad waar Coen geboren werd.⁸⁵

Om deze redenen hadden de ondergetekenden zich verenigd in een commissie, die tot doel heeft om dit standbeeld op te richten. Hun doel was, om Coens eigen woorden te gebruiken, 'iets te groots te verrichten', en daartoe riepen ze de hulp van al hun landgenoten in.⁸⁶ Iedere Nederlander werd gevraagd om een geldelijke bijdrage te geven, groot of klein: 'voor het standbeeld van JAN PIETERSZOOM COEN moet niet alleen goud en zilver, moet ook de koperen pasmunt worden gegeven.'⁸⁷ De commissie vroeg ook een aantal invloedrijke mannen uit Enkhuizen en de burgemeesters van Enkhuizen en een aantal omliggende dorpen om een subcomité op te richten. Deze zogeheten Plaatselijke Commissie voor Enkhuizen en Omstreken verspreidde op haar beurt een intekenlijst onder de inwoners van deze plaatsen. Zij werden gevraagd een gift te doen om Coen te eren, aan wie Nederland zijn koloniën in Indië te danken heeft, en ook om sympathie te tonen aan de 'zusterstad' waar hij geboren is.⁸⁸

Naast het inzamelen van geld ging de commissie aan de slag met het ontwerp voor het standbeeld. De opdracht om het beeld te maken ging naar de Nederlandse schilder en beeldhouwer Ferdinand Leenhoff. In 1891 had hij een levensgroot model van het standbeeld ontworpen. De leden van de Commissie voor de oprichting van een standbeeld voor J.P. Coen werden door het Uitvoerend Comité uitgenodigd om dit model te bezoeken en opmerkingen erover te uiten.⁸⁹

In augustus 1892 kreeg de gemeenteraad van Hoorn bericht van het Uitvoerend Comité dat diens werkzaamheden in een dusdanig stadium gevorderd waren dat het standbeeld in het voorjaar van 1893 zou kunnen worden opgericht.⁹⁰ Het Comité vroeg toestemming aan de gemeenteraad om tot de oprichting van het standbeeld te mogen overgaan en het aan de stad Hoorn aan te bieden. Deze toestemming werd gegeven. Daarnaast vroeg het Comité wat de gemeenteraad de meest geschikte plaats zou vinden voor het standbeeld. Zelf stelde het Comité de Roode Steen voor, 'waar het omringd zou zijn van fraaie en historische gebouwen uit den tijd van Coen zelve'.⁹¹ Het ging er dus niet (alleen) om dat de Roode Steen het centrale plein van de stad is - de initiatiefnemers hechtten er waarde aan dat het standbeeld van Coen opgericht zou

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Westfries Archief, Hoorn, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 55, Notulen van de vergaderingen van de gemeente Hoorn, 1892.

⁹¹ Ibidem.

worden in een omgeving met tastbare overblijfselen uit de tijd van Coen zelf, uit de tijd die het standbeeld vereert.

Over de plaats waar het standbeeld zou moeten komen, nam de gemeenteraad nog niet meteen een beslissing. In de vergadering van 2 november kreeg Aghina, gemeenteraadslid en tevens secretaris van het Uitvoerend Comité, toestemming van de raad om op de Roode Steen een model van het voetstuk op ware grootte te plaatsen, met een paal in het midden met dezelfde hoogte als het beeld zou hebben.⁹² Zo zouden de raadsleden een betere inschatting kunnen maken van of ze deze plaats geschikt achtten. Het College van Burgemeester en Wethouders schreven naar aanleiding hiervan een brief naar de gemeenteraad waarin ze hun zorgen uitten dat het standbeeld te groot en hoog zou ogen in deze omgeving. Het College stelde voor om het te plaatsen in het plantsoen tegenover het station. Hier was meer ruimte en zou het beeld beter tot zijn recht komen. De gemeenteraad verwierp dit voorstel en wees een plek aan op de Roode Steen voor het beeld.⁹³ Het standbeeld werd gegoten, naar Hoorn getransporteerd en feestelijk onthuld op 30 mei 1893 (afbeelding 3).

Afbeelding 3: Het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen in Hoorn naar het ontwerp van Ferdinand Leenhoff. Op de sokkel staat: 'Dispereert niet' / Jan Pietersz. Coen / 1578 – 1629. Sinds 2012 bevat de sokkel een bord met meer informatie, onder andere over de massamoord op de Banda-eilanden onder Coens leiding.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem.

3.2 Een plek voor West-Friese schatten

Een aantal jaren eerder was op de Roode Steen ook al het Westfries Museum opgericht. De eerste vermelding in het Westfries Archief van een potentieel museum in Hoorn is in 1874. Toen kreeg de gemeenteraad een brief van het College van Rijksadviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst.⁹⁴ Dit college hield zich, zoals de naam doet vermoeden, vooral bezig met het adviseren van de landelijke regering over monumenten en voorwerpen in het bezit van de staat en over het oprichten van nationale musea. Volgens F.J. Duparc kwamen musea die niet aan het Rijk behoorden zeer weinig ter sprake in de vergaderingen van het college, maar bijvoorbeeld wel het museum in Hoorn.⁹⁵ Tijdens een vergadering op 9 juli 1874 besloot het college op voorstel van secretaris Victor de Stuers het gemeentebestuur van Hoorn aan te sporen de oudheden en kunstvoorwerpen daar te verzamelen in een gemeentemuseum. Volgens Duparc heeft dit niet direct resultaat opgeleverd, maar is de oprichting van het Westfries Museum wel tot stand gekomen op initiatief van De Stuers. Ik vermoed dat deze conclusie iets te veel lof geeft aan De Stuers. Hij kwam weliswaar met het eerste voorstel, maar hij (of het College in zijn geheel) wordt verder niet meer vernoemd in de archiefstukken in het Westfries Archief over de oprichting van het museum.⁹⁶ Daaruit komt sterker het beeld naar voren dat de oprichting van het Westfries Museum een initiatief was van inwoners van Hoorn zelf.

In 1877 heeft er zich namelijk een commissie gevestigd voor de oprichting van een museum in Hoorn, bestaande uit W.K. Baron van Dedem als voorzitter, D. van Akerlaken, F. Kroon, W.C.J. de Vicq, J.J. Aghina, H. Kroon Dz, B. Tideman Jr. als secretaris en ten slotte H.H.L.C. Bleys en H. Vorderman als technisch adviseurs.⁹⁷ Een aantal van deze mannen zaten ook in de comités voor de gedenkstenen op Nova Zembla en voor het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen. Het plan was om schilderijen en andere ‘voorwerpen van geschiedkundige en artistieke waarde’ te verzamelen in een gebouw op de Roode Steen, het centrale plein van de stad.⁹⁸ Deze voorwerpen waren al eigendom van de stad, of zouden door particulieren in bewaring worden gegeven. Het gebouw in kwestie, het Statencollege, is gebouwd in 1632 voor de toenmalige Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier. Hier kwamen vertegenwoordigers uit Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnickendam, Medemblik en Purmerend bij elkaar om te vergaderen. Aan

⁹⁴ Westfries Archief (WFA), Hoorn, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum (en latere aantekeningen en afschriften van stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum), 1878-1879.

⁹⁵ F.J. Duparc, *Een eeuw strijd voor Nederlands cultureel erfgoed* ('s-Gravenhage 1975).

⁹⁶ WFA, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum, 1878-1879.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

het einde van de negentiende eeuw, toen werd geopperd hier een museum in te vestigen, werd het gebouw gebruikt voor het kantongerecht.

Naar aanleiding van dit initiatief heeft het college van burgemeester en wethouders op 25 september 1877 een brief gestuurd aan de Minister van Justitie.⁹⁹ Daarin stelt het college voor om het eigendomsrecht van het gebouw, dat bij de gemeente lag, aan de staat terug te geven, onder twee voorwaarden. Ten eerste vroeg de gemeente aan de staat om het gebouw op zich te nemen, te onderhouden en het 'uiterlijk aanzien' daarvan niet te veranderen.¹⁰⁰ De Hoornse burgerij hechtte namelijk veel waarde aan dit uiterlijk aanzien, 'met het oog op de historische herinneringen, welke aan het gebouw verbonden zijn, alsook omdat het een van de sieraden van de stad uitmaakt'.¹⁰¹ Het gebouw heeft dus niet alleen esthetische waarde, maar wordt ook gewaardeerd vanwege de geschiedenis: in de bloeiperiode van Hoorn was dit tenslotte op politiek en bestuurlijk vlak een significant gebouw. Dit citaat van het college van burgemeester en wethouders laat zien dat het Statencollege in zekere zin al een *lieu de mémoire* was voor de burgerij van Hoorn. Wellicht werd het juist hierom passend geacht om de voorwerpen van historische en artistieke waarde van Hoorn hier te bewaren.

Het tweede verzoek was dat de staat een aantal geschikte lokalen, die niet gebruikt werden voor het kantongerecht, aan de gemeente af zou staan, zodat de gemeente deze zou kunnen gebruiken voor een stedelijk museum of als opslagplaats van haar archief of bibliotheek.¹⁰² De gemeente was namelijk in het bezit van een archief, een boekencollectie en een verzameling schilderijen en andere kunstvoorwerpen, maar had hier niet genoeg opslagruimte voor. Als zij enkele ruimtes in het gebouw op de Roode Steen tot haar beschikking zou krijgen, zou het haar in de gelegenheid brengen om 'onze schilderijen en kunstwerpen zoo te etaleeren als vereischt om ze tot opwekking en het levendig houden van kunstzin te doen bijdragen'.¹⁰³ De Minister van Justitie antwoordde dat met deze regeling werd ingestemd.¹⁰⁴

Op 8 januari 1878 kwam een nieuwe brief binnen bij de burgemeester en wethouders van de initiatiefnemers van het museum.¹⁰⁵ De brief herinnerde dat onderzocht zou worden wat de beste plek voor een museum zou zijn, en na overleg met deskundigen waren de ondergetekenden overtuigd dat de lokalen in het gebouw op de Roode Steen de beste optie zouden zijn, omdat hierbij de minste kosten nodig zouden zijn voor restauratie. De ondergetekenden stelden het college van burgemeester en wethouders dus voor om de lokalen die het had gekregen in het

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Ibidem.

gebouw op de Roode Steen te gebruiken voor een museum dat ‘West Friesch Museum’ zou heten.¹⁰⁶ De ondergetekenden vonden niet dat de kosten voor de restauratie van deze ruimtes uit belastinggeld betaald zouden moeten worden, maar dachten dat het beter zou zijn om vrijwillige bijdragen te vragen van de burgerij. Om het geld uit vrijwillige bijdragen op te halen en om de gemeente te vertegenwoordigen ten opzichte van het museum zou een Commissie voor het toezicht op het museum moeten worden opgericht. Hier zouden negen leden en de gemeentesecretaris in plaats moeten nemen, die door de gemeenteraad benoemd worden. Voor de commissie zou een ‘instructie’, een soort reglement, opgesteld moeten worden.¹⁰⁷ De brief stelde wel voor dat er bij voorkeur inwoners benoemd zouden worden tot de commissie die hebben laten zien dat ze begaan zijn met het museum, omdat ze initiatief hebben getoond voor de oprichting daarvan.¹⁰⁸

Dit voorstel werd een paar dagen later besproken in de raadsvergadering.¹⁰⁹ Een aantal raadsleden hadden hun twijfels over het oprichten van een museum, vanwege de kosten die daarmee gepaard zouden gaan. Toch was de raad grotendeels enthousiast. Er werd besloten om de heren die het initiatief namen voor de oprichting van een museum te vragen om een plan voor de inrichting van de ruimtes te maken, de benodigde kosten hiervoor te schatten en de middelen te verzamelen die nodig waren om die kosten te dekken.¹¹⁰ De initiatiefnemers kregen dus veel mogelijkheid om hun ideeën zelf verder uit te werken.

Om deze financiële middelen te verzamelen schreven de initiatiefnemers brieven gericht aan hun stadgenoten met het verzoek om een financiële bijdrage te leveren.¹¹¹ Hierin schrijven zij dat Hoorn en omgeving rijk is aan ‘voorwerpen, die, óf om geschiedkundige herinneringen óf om kunstwaarde’ bewaard zouden moeten worden, alsook bij elkaar gebracht, ‘opdat ieder de gedenkstukken van West-Frieschland’s verleden zou kunnen aanschouwen.’¹¹² De ondergetekenden hebben vertrouwen dat ze de burgers van Hoorn kunnen vragen hun steentje bij te dragen om ‘de gedenkstukken van West-Frieslands verleden [te] beveiligen tegen verstrooiing en bewaren, tot leering van tijdgenoot en nageslacht’.¹¹³ De commissie wil dus de belangrijke voorwerpen van de regio verzamelen, om ze te bewaren, maar ook om ze tentoon te

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ WFA, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum, 1878-1879; WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 41, Notulen van de vergaderingen van de gemeente Hoorn, 1878.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ WFA, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum, 1878-1879.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem.

stellen. Ook de komende generaties moeten kunnen delen in de herinneringen. Deze reddenatie past in de interesse voor het verleden die historici hebben beschreven voor de negentiende eeuw en in de wens om dit verleden in tastbare vorm te bewaren, te herinneren. Het gaat hier niet alleen om de Nederlandse geschiedenis, maar vooral om van die van West-Friesland als regio.

Op 31 januari 1879 ontving de gemeenteraad bericht van de voorlopige Commissie voor de oprichting van het West Friesch Museum, een jaar nadat ze hun opdracht hadden gegeven.¹¹⁴ De commissie presenteerde zoals gevraagd een plan voor de inrichting van de ruimtes en een begroting. De totale kosten werden geschat op f1026,15. De commissie had een bedrag van f996,36 opgehaald aan vrijwillige giften dat hiervoor kon worden ingezet. In de raadsvergadering van 4 februari 1897 werd deze brief behandeld en werd besloten dat het werk mocht worden uitgevoerd.¹¹⁵ In een latere vergadering, op 25 februari, werd een 'Instructie voor de Commissie van Toezicht op het West Friesch Museum te Hoorn' vastgesteld. Daarnaast werden de volgende leden van deze Commissie benoemd: A.C. Bleijs, H. Vorderman, J.J. Aghina, W.A. Baron van Dedem, D. van Akerlaken, A.W. Wijbrands, W.C.J. de Vicq, H. Kroon Dzn., A.C. Hooft, J.C. Bast en E. Korver.¹¹⁶ Dit waren voor een groot deel dezelfde mannen als de initiatiefnemers. Na de restauraties werd op 10 januari 1881 het Westfries Museum officieel geopend.

Afbeelding 4: De Roode Steen in Hoorn met het Westfries Museum en het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen.

¹¹⁴ WFA, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum, 1878-1879; WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 42, Notulen van de vergaderingen van de gemeente Hoorn, 1879.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Ibidem.

Deze beschouwing van de totstandkomingen van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en het Westfries Museum in Hoorn laat een aantal verschillen, maar toch vooral veel overeenkomsten zien. Ten eerste waren in beide gevallen de initiatiefnemers vooraanstaande burgers, veelal uit Hoorn zelf. Er zijn zelfs een aantal mannen die, nadat ze zich hadden ingespannen voor het Westfries Museum, ook weer deelnamen in de Commissie voor de oprichting van het standbeeld van Coen (Van Dedem, Aghina en Kroon Dzn.). Opvallend is ook dat beide commissies opnieuw de toenmalige burgemeester van Hoorn als hun voorzitter hadden. Ook al lijken de initiatiefnemers een kleine groep, ze hebben wel veel geld op kunnen halen voor hun doel. De commissie voor het Westfries Museum haalde bijvoorbeeld f996,36 op, waarmee het merendeel van de begrootte kosten (f1026,15) gedekt konden worden. Ook het Uitvoerend Comité voor het standbeeld voor Coen wist veel leden te werven voor de Commissie en geld op te halen.

Wat betreft het narratief rondom de oprichting van het standbeeld en het museum is er wel een verschil in focus. Het Westfries Museum werd namelijk opgericht om de voorwerpen van de *West-Friese* geschiedenis te bewaren en tentoon te stellen aan de toekomstige generaties. Ook de inzameling van de gelden gebeurde voornamelijk op het plaatselijke niveau. Het standbeeld voor Coen daarentegen werd gepresenteerd als een belangrijke zaak voor het hele vaderland. Er werd op landelijk niveau geld ingezameld voor een standbeeld van een nationale held. Aan de andere kant was er ook een sterke uitdrukking van regionale trots dat Coen uit Hoorn komt. Dit is bijvoorbeeld ook te zien aan de intekenlijst voor de inwoners van de omliggende plaatsen. Narratieven over nationale en regionale trots (en plicht) werden gecombineerd bij deze casus.

Bij allebei de casussen was het narratief dat ze opgericht zouden moeten worden omdat deze geschiedenis het verdiende om herinnerd te worden. Dit zien we bijvoorbeeld aan dat ze allebei opgericht worden op de Roode Steen – blijkbaar verdienen deze verhalen een prominente plek in de kern van de stad (afbeelding 4). Zowel het standbeeld als het museum zouden op hun eigen manier helpen om een bepaalde herinnering levend te houden. J.P. Coen werd omschreven als iemand die al eervol herinnerd werd. De initiatiefnemers wilden echter deze herinnering *vastleggen*, ‘belichamen in een sprekend feit’.¹¹⁷ Het standbeeld diende om de herinnering tastbaar en eeuwig te maken - precies de functie van *lieux de mémoire*, aldus Nora. Ook het gebouw van het Westfries Museum was misschien in zekere zin al een *lieu de mémoire*, vanwege de vroegere functie als vergaderzaal voor de Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier. Daarbovenop kreeg het rond 1880 een extra functie als *lieu de mémoire* omdat het een plaats werd waar herinneringen opgeslagen werden.

¹¹⁷ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18201, Stukken betreffende de commissie voor de oprichting van een standbeeld voor J.P. Coen, 1887, 1891.

4. De boodschap van de oprichting

Het vorige hoofdstuk heeft laten zien hoe het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en het Westfries Museum opgericht werden. Hiermee werd duidelijk dat deze casussen voorbeelden zijn van *lieux de mémoire* die gecreëerd werden aan het einde van de negentiende eeuw, met als doel de ‘Gouden Eeuw’ te herdenken. Het toonde de motivaties van de initiatiefnemers om deze *lieux de mémoire* te creëren. *Lieux de mémoire* hebben echter geen bestaansrecht als zij alleen gewaardeerd en in stand gehouden worden door een tiental invloedrijke personen. Zij kunnen alleen *lieux de mémoire* zijn als zij symbolische betekenis hebben voor een hele gemeenschap. Daarom wordt in dit hoofdstuk gevraagd hoe de initiatiefnemers en de autoriteiten de betekenis die zij gaven aan het standbeeld van Coen en aan het Westfries Museum over probeerden te dragen op de bredere bevolking. Hiertoe worden de toespraken bij de onthulling van het standbeeld van Coen enerzijds en de eerste inrichting van het Museum anderzijds geanalyseerd. Welk verhaal werd hierin geschetst over de ‘Gouden Eeuw’, en specifiek over het koloniale verleden? Ook roept dit hoofdstuk de vraag op in hoeverre deze boodschap ook daadwerkelijk doorgekomen zou (kunnen) zijn bij het bredere publiek.

4.1 Feestviering als ‘uiting van een nationaal gevoel’

In het voorjaar van 1893 was het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen klaar om geplaatst te worden in Hoorn. Het Uitvoerend Comité van de Coencommissie pakte de onthulling op 30 mei groots aan. Het Comité nodigde hoogwaardigheidsbekleders uit het hele land uit om de onthulling bij te wonen: onder andere alle ministers¹¹⁸, de commissaris van de Koningin in Noord-Holland, de leden van de Gedeputeerde Staten van Noord-Holland en leden van de Hoornse gemeenteraad. Er werd een extra trein ingezet tussen Amsterdam en Hoorn in de ochtend om deze allemaal ter plaatse te krijgen.¹¹⁹ Hun programma bestond uit een welkom door de burgemeester van Hoorn in het stadhuis, de onthulling van het beeld op de Roode Steen, een besloten dejeuner in het stadhuis en een bezoek aan het Westfries Museum ter afsluiting.¹²⁰ De

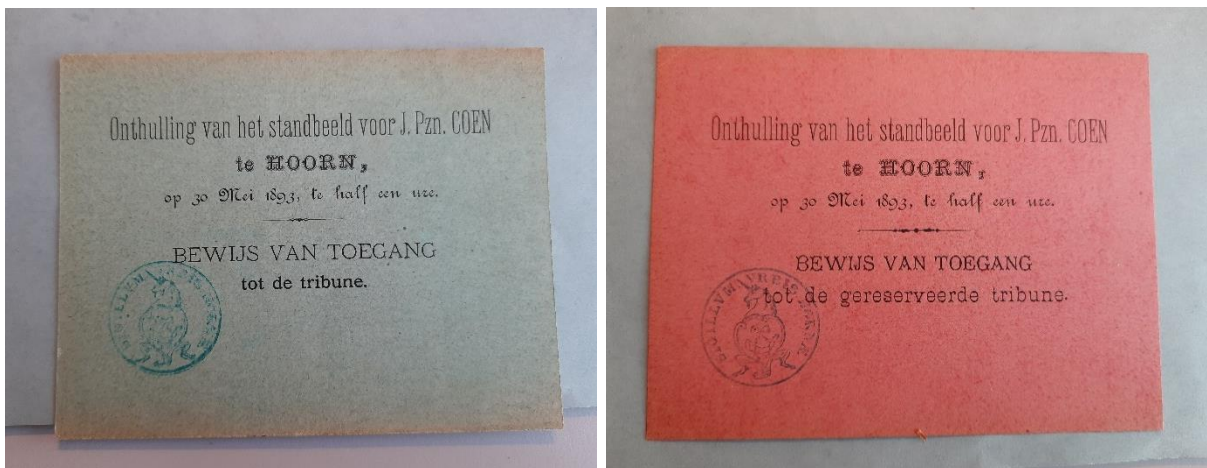
¹¹⁸ De Ministers van Koloniën, van Binnenlandse Zaken, van Marine en van Waterstaat accepteerden de uitnodiging en waren aanwezig, de Ministers van Buitenlandse Zaken, Oorlog, Justitie en Financiën bedankten. Westfries Archief (WFA), Hoorn, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18204, Lijsten van genodigden voor de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen en het dejeuner en ingekomen brieven van genodigden, 1893.

¹¹⁹ Westfries Archief (WFA), Hoorn, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

¹²⁰ Ibidem. Dit inventarisnummer bevat een verslag van de onthulling, opgesteld in overleg met het Uitvoerend Comité door A.E. Zimmerman, J. Groot en M. de Jong, toen de burgemeester en twee wethouders van Hoorn.

hoogwaardigheidsbekleders werden dus uitgenodigd om een volle dag in Hoorn te spenderen. Dit geeft direct een indicatie van hoe belangrijk de onthulling werd geacht.

Er was plek voor ongeveer 400 uitgenodigde toeschouwers bij de onthulling op de Roode Steen. De organisatie reserveerde een aparte tribune voor de hoogwaardigheidsbekleders zoals hierboven benoemd; voor de andere tribune nodigde ze veelal mensen met een lokale functie uit, zoals de stationschef, de gemeentearchitect en de uitgevers van de Hoornsche Courant.¹²¹ Maar ook de leden van de Commissie voor de oprichting van een standbeeld voor J.P. Coen kregen een toegangsbewijs thuis gestuurd (afbeelding 5).¹²² In totaal begrootte de organisatie de kosten van de onthulling op f2.389,80, een zeer groot bedrag. Hiermee dekten zij een wijde selectie aan kostenposten, van het klaarzetten van de tribunes en het inhuren van een muziekkorps tot het leveren van het dejeuner.¹²³ Ter vergelijking: dit bedrag was meer dan de helft dan de begrootte kosten voor de inrichting van het Westfries Museum.¹²⁴ Naast de onthulling werden op dezelfde dag ook andere activiteiten georganiseerd voor de inwoners van Hoorn, zoals concerten en een harddraverijwedstrijd. Uit dit alles blijkt dat de Coencommissie de onthulling van het standbeeld een zeer belangrijk evenement vond, en bereid was veel geld en energie te steken in het overbrengen van hun boodschap.

Afbeelding 5: Toegangsbewijzen voor de tribunes voor de onthulling van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen.

¹²¹ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18204, Lijsten van genodigden voor de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen en het dejeuner en ingekomen brieven van genodigden, 1893.

¹²² Ibidem. Ik doel hier niet op de leden van het Uitvoerend Comité, maar op de overige commissieleden, die alleen donateur waren.

¹²³ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18202, Stukken betreffende de voorbereidingen van de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, en de feestelijkheden, 1893.

¹²⁴ WFA, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum, 1878-1879.

Deze boodschap komt het meeste naar voren in de toespraken die tijdens de onthulling van het beeld gehouden werden.¹²⁵ De onthullingsplechtigheid werd geleid door baron van Dedem, de voorzitter van het Uitvoerend Comité, voormalig burgemeester van Hoorn (1875-1891) en op dat moment de Minister voor Koloniën. Verder kwam de toenmalige burgemeester van Hoorn, August Eduard Zimmerman, aan het woord. De meest illustratieve toespraak is echter die van dr. Herman Schaepman, die tijdens de onthulling de zogeheten ‘feestrede’ te gaf. Schaepman was lid van de Tweede Kamer en een rooms-katholiek priester.

Van Dedem, Zimmerman en Schaepman bevestigden met hun toespraken de conclusie van het vorige hoofdstuk dat het standbeeld van Coen opgericht werd als *lieu de mémoire*. Zij omschreven dat de tijd van Coen ver verwijderd voelde van hun tijd en dat het standbeeld hen zou helpen om die tijd te blijven herinneren en in die geest te blijven handelen.¹²⁶ Ze veronderstelden verder dat Coen al een eervolle plek in de herinnering van de inwoners van Hoorn had. Van Dedem verwachtte bijvoorbeeld dat het niet moeilijk zou zijn voor het gemeentebestuur om voor het beeld te zorgen, want: ‘[z]oolang Hoorn, zoolang W.-Friesland, zoolang Nederland zijne geschiedenis niet zal vergeten, zoolang zal deze plek als heilige grond worden geëerd’.¹²⁷ Het beeld maakte de reeds gewaardeerde geschiedenis tastbaar en legde deze vast in een bepaalde plek. Deze wens om een bepaalde herinnering, met een bepaald verhaal, voor de verre toekomst te ‘bewaren’ is typisch voor de oprichting van *lieux de mémoire*.

Tevens komt er, net als in het vorige hoofdstuk, uit de toespraken bij de onthulling een tweeledig beeld naar voren, bestaande uit een combinatie van nationale en regionale trots. Burgemeester Zimmerman zei bijvoorbeeld dat de vertegenwoordiging van de regering toonde dat de onthulling gezien mocht worden ‘als de uiting van een nationaal gevoel’.¹²⁸ In zijn redevoering presenteert dr. Schaepman Coen als de belichaming van de zeventiende-eeuwse Nederlander. In de zeventiende eeuw was het Nederlandse volk namelijk een groots volk en alle mannen die dit volk voorbracht ‘volschape en volleerde mannen’.¹²⁹ Zo ook Coen. In hem leefde zowel ‘het de wereld omvattende, de lust om van verovering tot verovering (...) voort te schrijden’

¹²⁵ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893. Dit inventarisnummer bevat een verslag van de onthulling, waarin het grootste deel van de toespraken uitgeschreven is.

¹²⁶ Aldus burgemeester Zimmerman: ‘En al scheidt ons een dicht gordijn voor goed af van dat tijdperk onzer glorie, het beeld van Jan Pzn. Coen is daar, om ons ten alle tijden te herinneren wat energie vermag; wat gedaan *kon* worden, maar wat ook nu nog gedaan *kan* worden, als het van ons wordt geëischt.’ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

¹²⁷ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

als 'het kleiner nationaliteitsgevoel, dat alleen in de natie de wereld ziet', blijkend uit Coens wens voor een Nederlandse monopolie in de handel.¹³⁰ Zijn toespraak past binnen Lotte Jensens observatie dat vaderlandse helden nationale karaktereigenschappen kwamen te symboliseren, en ook dat hun representatie werd gemodelleerd naar de omstandigheden en eigen behoeften.¹³¹ De sprekers bij de onthulling combineren de verheerlijking van Coen als figuur namelijk met de verheerlijking van de Nederlandse zeventiende eeuw in het algemeen. Hiermee sluiten ze aan bij de waardering voor de 'Gouden Eeuw' die waarschijnlijk al aanwezig was bij hun publiek.

De organisatie en de sprekers brachten Coen tevens expliciet in verband met het nationale koloniale verleden van de 'Gouden Eeuw'. Het Uitvoerend Comité koos voor dinsdag 30 mei, omdat Coen op deze datum in 1619 Jayakarta aanviel en op de plaats van de verwoeste stad Batavia stichtte.¹³² Dat het Comité een datum uit Coens carrière koos, en niet bijvoorbeeld zijn geboorte- of sterfdag, laat zien dat het Coen nadrukkelijk als koloniaal figuur eert. Ook de sprekers tijdens de plechtigheid presenteren de stichting van Batavia als een nieuw begin en Coen als dé grondlegger van het Nederlandse gezag in de Indische Archipel.¹³³ 273 jaar later zou het standbeeld van Coen helpen om deze geschiedenis te herinneren en levend te houden, aldus Schaepman: '[l]evend en bezielend rijst de heugenis van het grootsch verleden voor ons op'.¹³⁴ Het beeld zou Coens woorden laten terugkomen: 'Dispereert niet... daar can in Indiën wat groots verricht worden'.¹³⁵ Wanneer wij twijfelen, zei Schaepman, aan wat voor groots wij in Indië verricht hebben, aan hoe wij het grote doel van de christelijke beschaving hebben nagestreefd, inspireren Coens woorden ons. Wij moeten niet wanhopen – wat niet verricht is, kan nog, moet nog verricht worden!¹³⁶ Van Dedem sprak de hoop uit dat de herinnering aan Coens woorden zou helpen om de band tussen Nederland en de kolonie steeds hechter te laten worden.¹³⁷ Hier wordt dus een historisch koloniaal figuur aangehaald om te pleiten voor verdere koloniale activiteiten in de huidige tijd.

De sprekers bij de onthulling benoemden niet de andere kanten van Coens beleid, zoals de massamoord op de Banda-eilanden. Zij besteedden ook geen aandacht aan de protesten die in deze tijd speelden tegen de oprichting van het standbeeld. Zo schreef het sociaal-democratisch

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Jensen, *De verheerlijking van het verleden*.

¹³² WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ Ibidem.

tijdschrift *Recht voor Allen* bijvoorbeeld over de ‘roof, moord en bloeddorst’ waar de Indische bevolking mee te maken had gekregen.¹³⁸

Enerzijds gebruiken de initiatiefnemers en de sprekers bij de onthulling Coen dus om een verhaal van nationale trots te vertellen, en in het bijzonder één vol trots over het koloniale verleden. Anderzijds wordt Coen bij de onthulling - net als bij het eerder beschreven oprichtingsproces van het beeld - het object van regionale trots. Zo noemt Zimmerman Coen bij het aanvaarden van het beeld ‘de trots (...) van ons, Burgers van Hoorn, die, al speelt thans onze stad geen rol meer in de geschiedenis, toch heilig en hoog houden, de herinnering aan zooveel, wat Hoorn eenmaal groot en machtig deed zijn’.¹³⁹ Schaepman bepleit dat Coen een zoon van zijn stam, van zijn volk en van zijn tijd was. Zodoende had hij niet alleen alle karaktereigenschappen van de zeventiende-eeuwse Nederlanders, maar ook van de Westfriezen - onder andere stoerheid, onverzettelijkheid en vrijheidszin. In dit narratief over Coen als de typische Westfries speelt het koloniale aspect een minder aanwezige rol.

Het narratief dat naar voren komt uit de toespraken tijdens de onthulling komt overeen met het narratief over de oprichting van het standbeeld zoals besproken in het vorige hoofdstuk. De schaal van de onthulling suggereert dat de initiatiefnemers ook graag deze boodschap aan het bredere publiek wilden overdragen. De onthulling was echter alleen toegankelijk voor de 400 genodigden; de lunch voor de belangrijkste gasten was nog exclusiever.¹⁴⁰ Op het eerste gezicht lijkt de onthulling daarom te passen binnen de omschrijving die Anne Petterson geeft voor veel andere onthullingen van standbeelden in deze periode: als evenementen voor en door de maatschappelijke elite.¹⁴¹ Deze elite leverde volgens Petterson weinig inspanningen om de bevolking te betrekken bij de onthulling.¹⁴² Dit roept de vraag op in hoeverre de boodschap van Schaepman en de anderen overkwam - en *kon* komen - bij de algemene Hoornse bevolking. En tevens: in hoeverre dit de doelstelling was van de organisatoren. De sprekers noemden vaak ‘wij’ en ‘ons’, maar het is niet helemaal duidelijk wie ze hiermee bedoelden. De exclusiviteit van de onthulling suggereert dat dit specifiek over de gegoede burgerij ging, en niet zozeer om de gehele bevolking.

¹³⁸ Tonny van der Mee, ‘Beeld J.P. Coen in Hoorn was altijd al mikpunt van kritiek’, *AD* (19 juni 2020), <https://www.ad.nl/binnenland/beeld-j-p-coen-in-hoorn-was-altijd-al-mikpunt-van-kritiek~a6803150/> (laatst geraadpleegd 15 maart 2023).

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ Hiervoor zijn 57 uitnodigingen verstuurd aan de belangrijkste gasten, zoals de burgemeester, de beeldhouwer Leenhoff, de ministers van de regering en de leden van het Uitvoerend Comité. WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18204, Lijsten van genodigden voor de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen en het dejeuner en ingekomen brieven van genodigden, 1893.

¹⁴¹ Petterson, *Eigenwijs vaderland* 52-54.

¹⁴² *Ibidem*.

Naast de officiële onthulling op de dinsdagmiddag werden er echter in Hoorn nog tal van activiteiten georganiseerd rondom Coen en het standbeeld. Deze zouden gezien kunnen worden als pogingen om de Hoornaren meer te betrekken bij de onthulling van het standbeeld. Hun betrokkenheid bestond niet zozeer uit het bijwonen van toespraken en plechtigheden, maar in het deelnemen in ‘volksvermaken’ ter ere van de onthulling van het beeld. De feesten werden ingeleid op maandagavond 29 mei door een voorstelling in de schouwburg het Park met *tableaux vivants* uit het leven van Coen.¹⁴³ Een week eerder, op zondag 21 mei, had de Rederijkerskamer ‘Hofdijk’ uit Hoorn reeds een voorstelling opgevoerd in het Park getiteld ‘Uit Coen’s Leven’.¹⁴⁴ Verder waren er op 30 mei zelf na de onthulling een harddraverij, een matinée concert in het Park van de Beiersche Kapel, een muziekkuitvoering op de Roode Steen door het Stafmuziekkorps van het 7e Regiment Infanterie, een gondelvaart in een binnenhaven van Hoorn, en een grote vuurwerkshow (afbeelding 6).¹⁴⁵ In de begroting was f500 aan subsidie opgenomen voor de Vereniging voor Volksvermaken om deze vuurwerkshow te organiseren, en f350 voor de harddraverijvereniging.¹⁴⁶ In sommige gevallen had deze activiteit *an sich* weinig met Coen te maken, maar werd toch een element toegevoegd om hem te eren. Een voorbeeld is de vuurwerkshow, die startte met het wapen van Hoorn en eindigt met het standbeeld van Coen, uitgebeeld op ware grootte door het vuurwerk.¹⁴⁷ In de show werden ook de ‘nationale kleuren’ gebruikt.¹⁴⁸ Deze zijn ook prominent te zien op het aanplakbiljet voor de feestelijkheden (afbeelding 6). Ook dit toont dat Coen en zijn beeld onderdeel waren van een breder nationalistisch narratief.

¹⁴³ Westfries Archief (WFA), Hoorn, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18203, Aanplakbiljetten, uitnodigingen, bewijzen van toegang en menukaarten van diverse evenementen ter gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ Ibidem.

¹⁴⁶ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18202, Stukken betreffende de voorbereidingen van de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, en de feestelijkheden, 1893.

¹⁴⁷ Ibidem. Dit inventarisnummer bevat een voorstel voor het vuurwerkprogramma door het leverende bedrijf.

¹⁴⁸ Ibidem.

Afbeelding 6: Aanplakbiljet voor de feestelijkheden in Hoorn op 29 en 30 mei 1893 ter gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen.

Toch hadden de inwoners ook voor veel van deze evenementen een toegangsbewijs nodig.¹⁴⁹ Daarnaast gold voor veel evenementen een entreeprijs, maar kregen leden van de Vereniging voor Volksvermaken gratis toegang (afbeelding 6). Hier blijft dus de vraag staan in hoeverre de 'gewone inwoners' van Hoorn betrokken konden zijn bij de verhalen die over Coen verteld werden. Helaas is het vaak lastig om de ervaringen van burgers te achterhalen, vanwege het gelimiteerde bronmateriaal. De vraag is in hoeverre de inwoners van Hoorn het standbeeld van Coen écht als *lieu de mémoire* zagen en ervaren – en in hoeverre zij het narratief vol nationale en koloniale én regionale trots overnamen.

¹⁴⁹ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18203, Aanplakbiljetten, uitnodigingen, bewijzen van toegang en menukaarten van diverse evenementen ter gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893. Dit inventarisnummer bevat toegangsbewijzen voor de vuurwerkshow.

4.2 Portretten en relikwieën

In maart 1879 meldde de Hoornsche Courant voor Stad en Provincie dat het Westfries Museum bijna opgericht zou kunnen worden.¹⁵⁰ Het bericht riep lezers die thuis nog oude kunst hadden op om dit te schenken of in bruikleen te geven aan het museum, vanuit de gedachte dat het zonde zou zijn als niemand er meer naar om keek.¹⁵¹ De uiteindelijke opening vond plaats in januari 1881.¹⁵² Iedereen die had meegeholpen tot de oprichting van het museum werd hiervoor uitgenodigd.¹⁵³ De eerste zes maanden was het museum alleen toegankelijk voor donateurs; in juli werd het opengesteld voor het bredere publiek.¹⁵⁴ Het museum was elke dag van 10:00 tot 14:00 geopend en hanteerde een entreprijs van f0,25.¹⁵⁵

Het museum had in zijn beginjaren geen officiële catalogus.¹⁵⁶ De eerste inrichting van het museum kan echter afgeleid worden uit een aantal krantenberichten van de Hoornsche Courant uit 1884 en 1889.¹⁵⁷ Deze bevatten een beschrijving van het interieur van het museum en een oproep aan de lezers om zelf het museum te bezoeken. Zoals reeds vastgesteld in het vorige hoofdstuk, was het doel van het museum om voorwerpen van geschiedkundige of kunstwaarde te bewaren, zodat het nageslacht zou kunnen leren over West-Frieslands verleden.¹⁵⁸ Uit de beschrijvingen van de inrichting wordt duidelijk dat dit ook hier voornamelijk gaat over West-Frieslands geschiedenis in de zeventiende eeuw.

Twee elementen uit de ‘Gouden Eeuw’ krijgen de meeste aandacht in deze eerste inrichting van het museum. Het eerste is de schilderkunst – in lijn met de (inter)nationale herwaardering van de Nederlandse zeventiende-eeuwse schilderkunst toentertijd. De

¹⁵⁰ ‘West-Friesch Museum’, *Hoornsche Courant* (9 maart 1879).

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Over de opening werd bericht in meerdere landelijke en regionale kranten: ‘Gemengd Nieuws’, *Het Nieuws van den Dag* (22 januari 1881); ‘Binnenland’, *Het Vaderland* (24 januari 1881); ‘Binnenlandsche berigten’, *Opregte Haarlemsche Courant* (25 januari 1881); ‘Allerlei’, *Nieuwe Amsterdamse Courant. Algemeen Handelsblad* (25 januari 1881).

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ ‘Binnenlandsche berigten’, *Opregte Haarlemsche Courant* (20 juli 1881); ‘Binnenland’, *Enkhuizer Courant* (22 juli 1881).

¹⁵⁵ ‘Advertentien’, *Hoornsche Courant* (17 juli 1881).

¹⁵⁶ ‘Ingezonden Stukken’, *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (7 juni 1884); ‘Ingezonden Stukken’, *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (30 juli 1884).

¹⁵⁷ Het stuk uit 1884 bestond uit vier delen: ‘Het West-Friesch Museum’, *Hoornsche Courant* (6 juli 1884); ‘Het West-Friesch Museum. II.’, *Hoornsche Courant* (13 juli 1884); ‘Het West-Friesch Museum. III.’, *Hoornsche Courant* (20 juli 1884) en ‘Het West-Friesch Museum. IV.’, *Hoornsche Courant* (23 juli 1884). Het andere artikel is: ‘Plaatselijke Berichten’, *Hoornsche Courant* (14 augustus 1889). Deze is niet gevonden in een digitale krantenbank, maar in: WFA, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum, 1878-1879.

¹⁵⁸ WFA, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum, 1878-1879.

schrijver(s) van het stuk uit 1884 geven toe dat de Hoornaren nog steeds ‘teren met niet weinig trots op den ouden roem’ die de kunstenaars uit de zeventiende eeuw verwierven dankzij hun ‘geniale scheppingskracht’.¹⁵⁹ Eén van deze kunstenaars was bijvoorbeeld Jan Albertszoon Rotius (1624-1666), naar wie een grote museumzaal vol schilderijen vernoemd werd. De krantenberichten vermeldden dat hij leerling was van Batholomeus van der Helst, en vergeleken de twee schilders zelfs met elkaar wat betreft hun artistieke vaardigheden.¹⁶⁰ Naast schutterstukken van Rotius bevat de zaal ook schilderijen van andere schilders; onder andere stadsgezichten van Hoorn en portretten.

Deze portretten tonen het tweede aandachtspunt van het museum: historische personages uit het vaderlandse en het West-Friese verleden. Zo hingen er onder andere portretten van admiraal Michiel de Ruyter (afbeelding 7), van de Hoornse kroniekschrijver Velius en van Jan Pieterszoon Coen (afbeelding 8) en zijn echtgenote Eva Ment. Naast portretten exposeerde het museum ook voorwerpen gerelateerd aan beroemde personages of gebeurtenissen, bijvoorbeeld de vergulde beker die werd buitgemaakt op graaf de Bossu tijdens de Slag op de Zuiderzee in 1573, het basreliëf van het praalgraf voor Pieter Floriszoon dat over was gebleven na de brand in de Grote Kerk, Floriszoons harnas, stok en degen en het deksel van diens grafkist. Van deze voorwerpen zouden de Hoornaren veel kunnen leren: ze zouden ‘in stof en vorm ons den spiegel aanbied[en] van de grootheid, levenswijze en toestanden onzer voorvaderen’.¹⁶¹ Eén van de krantenberichten spreekt van relikwieën – een veelzeggende term.¹⁶² Lotte Jensen signaleert in *De verheerlijking van het verleden* dat de verering van voorouders ‘soms zo’n hoge vlucht [nam], dat deze veel weg had van heiligenverering’.¹⁶³ Ook de presentatie van de West-Friese voorouders in het Westfries Museum roept deze connotatie op.

Deze ‘voorouderverering’ is een groot onderdeel van de eerste inrichting van het museum. Aldus een ander krantenbericht uit 1889 was het hoogste doel van het Museum om ‘het voorgeslacht te eren en bij de nakomelingen het besef levendig te houden van hetgeen zij aan een schoon en roemrijk verleden verplicht zijn’.¹⁶⁴ Evenals bij het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen uitende oprichters van het Westfries Museum een combinatie van nationale en regionale trots. Het is de regionale trots die echter de overhand heeft, gezien aan de nadruk op de West-

¹⁵⁹ ‘Het West-Friesch Museum. III.’, *Hoornsche Courant* (20 juli 1884).

¹⁶⁰ ‘Het West-Friesch Museum. IV.’, *Hoornsche Courant* (23 juli 1884); ‘Plaatselijke Berichten’, *Hoornsche Courant* (14 augustus 1889).

¹⁶¹ ‘Het West-Friesch Museum’, *Hoornsche Courant* (6 juli 1884).

¹⁶² ‘Plaatselijke Berichten’, *Hoornsche Courant* (14 augustus 1889).

¹⁶³ Jensen, *De verheerlijking van het verleden* 12.

¹⁶⁴ ‘Plaatselijke berichten’, *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (14 augustus 1889). Dit krantenartikel is niet gevonden in een digitale krantenbank, maar in WFA, Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434), inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum, 1878-1879.

Friese afkomst van de voorwerpen, schilders en geportretteerden. Het nationalistische discours dat op landelijk niveau werd gevoerd over de 'Gouden Eeuw' werd ook hier overgenomen, maar in regionale vorm.

Welk beeld over specifiek het koloniale verleden komt naar voren in het Westfries Museum als het gaat over deze boodschap vol trots over de 'Gouden Eeuw'? Deze vraag is niet eenduidig te beantwoorden, omdat in de onderzochte krantenberichten weinig expliciet gesproken wordt over het kolonialisme. Toch hebben veel van de in het museum vereerde figuren een rol gespeeld in de Nederlandse overzeese expansie en kolonisatie, zoals Michiel de Ruyter en Jan Pieterszoon Coen. Op hun portretten worden ze eervol, majestueus en vol trots uitgebeeld (afbeelding 7 en 8).

Afbeelding 7: Portret van Michiel Adriaanszoon de Ruyter door Ferdinand Bol, 1667.

Afbeelding 8: Portret van Jan Pieterszoon Coen door Jacob Waben, 1629.

Hetzelfde geldt voor de bewindhebbers van de Hoornse Kamer van de VOC (afbeelding 9). Alles van de aardglobe en kaarten tot de dure kledij en pruiken straalt uit dat deze bewindhebbers veel macht en rijkdom bezaten.

Afbeelding 9: Portret van de bewindhebbers van de VOC-Kamer Hoorn door Johan de Baen, 1682.

Ook zonder expliciete tekstuele verantwoording voor overzeese expansie en kolonisatie schijnt deze verantwoording wel door dit soort schilderijen heen. Door het tonen van dit soort portretten van koloniale spelers, en het niet tonen van de keerzijde van kolonisatie, draagt het museum uit dat dit aspect uit het zeventiende-eeuwse verleden óók een is om trots op te zijn.

Een hoofddoel van het museum was kortom om een verhaal over te brengen van algehele grootsheid van de West-Friesen in de zeventiende eeuw. Ook hier roept zich de vraag op in hoeverre het museum hierin slaagde. Zoals benoemd was de opening niet vrij toegankelijk en werd het museum pas een halfjaar later opengesteld voor het algemene publiek. In de jaren erna verschijnen er in regionale kranten meerdere (ingezonden en redactionele) stukken met de vraag af of er meer publiciteit gegeven zou kunnen worden aan het museum.¹⁶⁵ Zodat de inwoners van Hoorn zelf het museum zouden bezoeken¹⁶⁶, alsook zodat het bekender werd onder bezoekers van Hoorn.¹⁶⁷

Uit het onderzochte krantenmateriaal lijkt het niet alsof het museum veel promotie maakte of aantoonbaar reageerde op deze verzoeken. Ter gelegenheid van de openstelling van

¹⁶⁵ 'Plaatselijke Berichten', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (5 april 1884); 'Plaatselijke Berichten', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (5 juni 1884); 'Het West-Friesch Museum. IV.', *Hoornsche Courant* (23 juli 1884).

¹⁶⁶ 'Plaatselijke Berichten', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (5 april 1884).

¹⁶⁷ De volgende berichten pleiten allemaal dat 'vreemdelingen' die de stad bezoeken het wellicht interessant zouden vinden om het museum te bezoeken, mits zij van zijn bestaan af zouden weten: 'West-Friesch Museum', *Hoornsche Courant* (9 maart 1879); 'Plaatselijke Berichten', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (5 juni 1884); 'Het West-Friesch Museum. IV.', *Hoornsche Courant* (23 juli 1884); 'Ingezonden Stukken', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (30 juli 1884).

het museum voor alle bezoekers verscheen er een advertentie in de Hoornsche Courant (afbeelding 10). Het museum maakte tevens reclame in 1889 nadat het kon uitbreiden naar een groot deel van de rest van het gebouw dankzij de opgeheven rechtbank. De Commissie voor het West-Friesch Museum liet de burgemeesters een bericht verspreiden onder de inwoners van hun gemeenten met de uitnodiging om het museum te bezoeken.¹⁶⁸ Ook stelde de Commissie het museum op enkele zondagen open voor een gereduceerd tarief van f0,10, met als reden dat zij iedereen in de gelegenheid wilde stellen het te bezoeken.¹⁶⁹ Meer reclame voor het museum is echter niet gevonden in het krantenmateriaal uit deze tijd. Publiciteit voor het museum kwam wel in de vorm van de reeds besproken krantenberichten die uiteenzetten hoe het museum er van binnen uit zag, met als doel om lezers te overtuigen zelf het museum te bezoeken.¹⁷⁰ Met name de Hoornsche Courant besteedde in juli 1884 veel aandacht aan het museum met vier keer een lang stuk op de voorpagina van de krant. Voor zover bekend kwam het initiatief hiervoor vanuit de krant zelf. De pers had dus ook een rol in de publiciteit voor het museum.

Afbeelding 10: Advertentie voor het Westfries Museum, in de Hoornsche Courant van 17 juli 1881 .

Het museum zou natuurlijk andere manieren van promotie gemaakt kunnen hebben die niet in een krant zijn verschenen. Toch geven de oproepen voor meer publiciteit en de manier waarop sommige (ingezonden) stukken zijn geschreven het idee dat het museum vooral bezocht werd door liefhebbers, en niet heel bekend was bij het algemene West-Friese publiek. Daarom ontstaat ook bij deze casus het vermoeden dat de boodschap vooral binnen een bepaalde maatschappelijke groep bleef, en dat de algemene bevolking van Hoorn en West-Friesland het museum wellicht minder als een *lieux de mémoire* zag.

¹⁶⁸ 'Plaatselijke berichten', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (14 augustus 1889).

¹⁶⁹ 'Plaatselijke Berichten', *Hoornsche Courant* (14 augustus 1889).

¹⁷⁰ 'Het West-Friesch Museum', *Hoornsche Courant* (6 juli 1884); 'Het West-Friesch Museum. II.', *Hoornsche Courant* (13 juli 1884); 'Het West-Friesch Museum. III.', *Hoornsche Courant* (20 juli 1884); 'Het West-Friesch Museum. IV.', *Hoornsche Courant* (23 juli 1884); 'Plaatselijke Berichten', *Hoornsche Courant* (14 augustus 1889).

5. Conclusie

Dit onderzoek heeft een beeld geschetst van de herinneringscultuur in Hoorn ten opzichte van de ‘Gouden Eeuw’ in de negentiende eeuw. Het heeft zich specifiek gericht op een aantal initiatieven om ‘monumenten’ (in de brede zin van het woord) op te richten. Dit verliep doorgaans via een patroon dat reeds in de literatuur beschreven is voor dit fenomeen. Een aantal mensen richtten samen een commissie op met een bepaald doel; zij zamelden geld in voor dit doel – bijvoorbeeld door de landelijke regering aan te schrijven, maar vaker door vrijwillige bijdragen te verzamelen; en vroegen de toestemming of medewerking van de (lokale) overheid om hun doel te verwezenlijken. Tevens zijn in de boodschap die zij naar buiten brachten veelal dezelfde elementen te onderscheiden.

Ten eerste bestond er een wens vanuit de initiatiefnemers om een *lieu de mémoire* op te richten. Zij hechtten belang aan een bepaald verhaal uit de ‘Gouden Eeuw’, en wilden dit verhaal een prominente(re) plek bieden in de openbare ruimte. Zo zou voorkomen kunnen worden dat deze herinnering verloren zou gaan, was de gedachte. Dit verhaal was zo belangrijk dat het een prominente plek in de stad verdiende, volgens de oprichters en ook de gemeenteraad van Hoorn. Daarnaast zouden deze plekken, met name het museum, verdere generaties kunnen onderwijzen in de geschiedenis van de vaderlandse en de regionale voorouders.

Het tweede aspect van het narratief rondom de oprichting van de monumenten is dan ook een sterke nadruk op de daden van de ‘voorvaders’. Dit bevat een grote mate van heldenverering, zoals vaak het geval was in negentiende-eeuwse verhalen met een nationalistische boodschap.¹⁷¹ Allerlei figuren uit de zeventiende-eeuwse geschiedenis werden als held geponeerd in de Hoornse initiatieven: Willem Barents en de andere Noordpoolreizigers, Pieter Floriszoon, Jan Pieterszoon Coen, Michiel de Ruyter, Velius, Rotius, degenen die Bossu versloegen bij de Slag om de Zuiderzee... Dit is goed zichtbaar in de manier waarop zij gepresenteerd worden; vergelijk bijvoorbeeld het ontwerp voor het standbeeld van Coen en de portretten in de Rotiuszaal van het Westfries Museum. De oprichters bestempelen het als de plicht van de huidige generatie om deze mannen hulde te brengen. De helden en gebeurtenissen krijgen haast een sacrale lading door hun eerbiedige presentatie. De grond waar het standbeeld van Coen op staat wordt beschouwd als ‘heilige grond’¹⁷², en de helden-gerelateerde objecten in het Westfries Museum als relikwieën¹⁷³. Enerzijds geeft de helden dit iets unieks. Anderzijds

¹⁷¹ Zie o.a. Jensen, *De verheerlijking van het verleden*; Mathijssen, *Historiezucht*.

¹⁷² WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

¹⁷³ ‘Plaatselijke Berichten’, *Hoornsche Courant* (14 augustus 1889).

werden zij ook beschreven als onderdeel van een Nederlands volk dat *in zijn geheel* groots was in de zeventiende eeuw.

De voornaamste domeinen waar de Nederlanders, volgens dit narratief, in uitblonden waren de schilderkunst enerzijds en de ontdekkingsreizen en daaropvolgende handel en kolonisatie anderzijds. Er was ruimte om veel te projecteren op één figuur: Floriszoon kon bijvoorbeeld symbool komen te staan voor de moed van de Nederlanders in zeeslagen; Barents voor de moed die Nederlanders toonden in hun verre reizen; of Rotius voor de geniale schilderkunst van de West-Friesen. Het sterkste voorbeeld hiervan is Jan Pieterszoon Coen. Door zijn stichten van Batavia wordt de hele Nederlandse heerschappij op de Indische Archipel aan hem toegewezen. Hij wordt echter ook beschreven als zoon van zijn tijd en zijn volk.¹⁷⁴ Zijn beeld helpt de Hoornaren en Nederlanders om niet alleen hemzelf, maar ook alle andere grootse aspecten van de 'Gouden Eeuw' te herinneren. Wellicht zou Coen daarom zelfs als een symbool kunnen worden gezien voor de hele zeventiende eeuw in de herinneringscultuur in Hoorn. Dit alles bevestigt het inzicht uit de literatuur dat helden en verhalen over het vaderlandse verleden in het algemeen gemodelleerd werden naar de eigentijdse behoeften.¹⁷⁵ Hierdoor ontstond een sterk gekleurd verhaal. De oprichters konden bijvoorbeeld zelfs Coens streng- en hardheid relativeren en omvormen tot positieve eigenschappen.

Als derde element valt uit de narratieven rondom de 'monumentalisering' in Hoorn een combinatie van nationale en regionale trots te onderscheiden. De initiatieven uit het eerste hoofdstuk, voor de gedenkstenen in het noordpoolgebied en voor het grafmonument van Pieter Floriszoon, sloten duidelijk aan bij nationalistische ideeën over het eren van de vaderlandse voorvaders. Bij de gedenkstenen speelde ook een internationaal element dat minder naar voren komt bij de andere casussen, namelijk het gevoel dat de Nederlanders zich zouden moeten bewijzen tegenover de andere Europese landen. De oprichters van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en het Westfries Museum namen ook het nationalistische discours over, waarmee ze aansloten bij bestaande sentimenten onder de bevolking. Zij incorporeerden echter ook een sterk gevoel van trots op de regionale geschiedenis van West-Friesland. De regio en Hoorn zelf mochten misschien niet belangrijk meer zijn in het toenmalige tijdsgewricht, maar er was wel de zeventiende eeuw om trots op terug te kijken, was de gedachte.

Het narratief dat zich vormde in Hoorn rondom het koloniale verleden van de zeventiende eeuw paste naadloos in het bredere nationalistische narratief over de glorie van de 'Gouden Eeuw'. Overzeese expansie en kolonisatie werden alleen in positieve bewoordingen besproken.

¹⁷⁴ WFA, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

¹⁷⁵ Zie o.a. Mathijssen, *Historiezucht*; Jensen, *De verheerlijking van het verleden*.

Het werd zelfs actief gevierd, met name bij het initiatief voor de gedenkstenen in de poolstreken en dat voor het standbeeld van Coen. De representaties van koloniale figuren in het Westfries Museum laten zien hoe ‘natuurlijk’ de kolonisatie was binnen het bredere verhaal van de ‘Gouden Eeuw’. Opvallend genoeg was het koloniale het enige aspect van de zeventiende eeuw dat werd doorgetrokken naar de eigen tijd. De poolreizigers inspireerden bijvoorbeeld om opnieuw de zee op te gaan. Het standbeeld van Coen zou moeten inspireren om nog steeds ‘iets groots te verrichten’ in Nederlands-Indië. Naast inspiratie bood het koloniale verleden zo ook legitimatie voor de eigentijdse koloniale activiteiten.

Het onderzoek naar wie precies de initiatiefnemers waren in het Hoornse proces van monumentalisering wijst uit dat zij uitmaakten van de maatschappelijke elite. Dit is overeenkomstig met de eerdere bevindingen in de wetenschappelijke literatuur, bijvoorbeeld Pettersons bespreking van een ‘elitair nationalisme’.¹⁷⁶ Verder was een grote rol weggelegd voor de burgemeester, tevens de latere Minister van Koloniën. In de literatuur over andere steden is eerder geconcludeerd dat de elite het onderling nog niet eens was over wat het nationale verhaal moest worden en wie tot de canon mocht behoren.¹⁷⁷ In Hoorn lijkt hier echter nauwelijks discussie over te zijn. Ook de constatering dat het vaak lastig was om gelden op te halen¹⁷⁸ lijkt voor het standbeeld van Coen en het Westfries Museum niet op te gaan.

Het onderzoek wijst uit dat de oprichters één sterk verhaal uitdroegen over de betekenis van hun initiatief. Hierin was weinig ruimte voor andere visies op het verleden. De negatieve kanten van kolonisatie werden niet benoemd en andere geluiden, zoals de protesten tegen de oprichting van het standbeeld voor Coen, werden genegeerd. Zo poogden de oprichters één verhaal aan hun initiatief te verbinden en dat vast te leggen in een materieel ‘monument’. Dit laatste is wederom typisch voor de oprichting van *lieux de mémoire*. We zien in feite de ‘stolling’ van één narratief tot een vaste vorm. Bij de initiatieven ging het in werkelijkheid om zo veel meer dan één persoon of een handjevol objecten; het ging om een visie van dé Nederlandse geschiedenis. Zodoende zou wellicht zelfs voorzichtig gesteld kunnen worden dat in Hoorn, de hele ‘Gouden Eeuw’ tot *lieu de mémoire* werd gemaakt.

Ondanks de grote woorden van de oprichters is de vraag in hoeverre hun boodschap ook aankwam bij de ‘gewone inwoners’ van Hoorn. Het lijkt niet alsof het Westfries Museum druk bezocht werd door alle lagen van de bevolking. Ondanks dat de onthulling van het standbeeld van Coen vrij exclusief was, staken de initiatiefnemers wel geld en moeite in andere activiteiten om de bevolking te betrekken. Toch blijft de vraag hoe toegankelijk deze waren en in hoeverre de

¹⁷⁶ Petterson, *Eigenwijs Vaderland*, 73.

¹⁷⁷ Petterson, *Eigenwijs Vaderland*.

¹⁷⁸ Ibidem.

boodschap vol nationalistische en koloniale trots doorkwam in de (niet altijd even gerelateerde) activiteiten. Petterson concludeert voor Amsterdam dat omdat de oprichters weinig moeite namen om de betekenis van hun beelden uit te leggen, 'het monumentale landschap van de stad niet tot leven kwam' en de gewone Amsterdammers weinig waarde hechtten aan de gedenktekens.¹⁷⁹

Het antwoord of dit inderdaad ook het geval was in Hoorn ligt buiten de strekking van dit onderzoek, dat zich heeft gericht op de initiatiefnemers. De belevingen van de gewone inwoners zou echter een mooi onderwerp voor toekomstig verder onderzoek zijn, des te meer omdat Petterson nog één van de weinigen is die dit onderzocht heeft. Een andere suggestie voor toekomstig onderzoek is de tegengeluiden die in deze tijd al te horen waren tegen monumentalisering, met name tegen het standbeeld voor Coen. Ten slotte heeft dit onderzoek een begin gemaakt met de lacune te vullen over onderzoek naar de negentiende-eeuwse monumentalisering in kleine steden. De historiografie zou gebaat zijn bij meer onderzoeken als deze, wellicht ook naar steden buiten Holland en Zeeland.

Toen hij in 1893 de verwachting uitsprak dat de Coens standbeeld als 'heilige grond' zou worden beschouwd door de Hoornaren en de Nederlanders, had baron Van Dedem duidelijk geen vermoeden dat 130 jaar later die grond juist onderwerp zou zijn van hevige discussie. Verandering hangt in de lucht: de Gemeente Hoorn is bezig met stadsgesprekken over wat met het standbeeld gedaan zou moeten worden.¹⁸⁰ Daarnaast is het Westfries Museum gesloten voor een grootschalige verbouwing tot medio 2025. Met de nieuwe inrichting wil het museum zich niet langer profileren als 'Museum van de Gouden Eeuw', maar een meerstemmig verhaal laten horen dat ook aandacht heeft voor de schaduwzijdes van de zeventiende eeuw.¹⁸¹ Met name in een tijd als deze waar de 'Gouden Eeuw' en het kolonialisme sterk leven in het publieke debat, is het waardevol om historisch onderzoek te doen naar de precieze herkomst van lang gangbaar geweest narratieven. Dit onderzoek hoopt hier een bijdrage aan te hebben kunnen leveren.

¹⁷⁹ Ibidem, 73.

¹⁸⁰ Eric Molenaar, 'Drie jaar na rellen start in Hoorn stadsgesprek over standbeeld JP Coen', *Noordhollands Dagblad* (4 januari 2023), https://www.noordhollandsdagblad.nl/cnt/dmf20230104_50076534?utm_source=google&utm_medium=organic (laatst geraadpleegd 15 maart 2023).

¹⁸¹ Westfries Museum, 'Westfries Museum biedt toekomst aan het verleden. Directeur Ad Geerdink over het nieuwe museale concept', <https://wfm.nl/nieuw-museaal-concept> (laatst geraadpleegd 15 maart 2023).

6. Bibliografie

6.1 Primaire bronnen

Archivalia

Alle ingeziene archivalia bevinden zich in het Westfries Archief in Hoorn.

Archief Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349)

Inv.nr. 1-124, Notulen van de vergaderingen van de raad van de stad, later gemeente Hoorn, vanaf 1913 met indexen op trefwoorden, vanaf 1918 met raadsvoorstellen, 1816-1949,

Inv.nr. 41, 1878.

Inv.nr. 42, 1879.

Inv.nr. 55, 1892.

Inv.nr. 18197, Stukken betreffende het realiseren van grafmonument van admiraal Pieter Floriszoon in de Grote Kerk, 1843, 1859.

Inv.nr. 18201, Stukken betreffende de commissie voor de oprichting van een standbeeld voor J.P. Coen, 1887, 1891.

Inv.nr. 18202, Stukken betreffende de voorbereidingen van de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, en de feestelijkheden, 1893.

Inv.nr. 18203, Aanplakbiljetten, uitnodigingen, bewijzen van toegang en menukaarten van diverse evenementen ter gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

Inv.nr. 18204, Lijsten van genodigden voor de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen en het dejeuner en ingekomen brieven van genodigden, 1893.

Inv.nr. 18205, Stukken betreffende de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

Inv.nr. 18872, Register van entree betalende personen voor een bijeenkomst in het Park, waarvan de opbrengst is bedoeld voor het plaatsen van gedenksteden op Nova Zembla en andere belangrijke punten in de poolstreken, Zonder jaartal.

Archief Westfries Museum, Hoorn, 1876-1968 (0434)

Inv.nr. 612, Stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum (en latere aantekeningen en afschriften van stukken betreffende de oprichting en eerste inrichting van het museum), 1878-1879.

Krantenberichten

Hoornsche Courant

'Advertentien', *Hoornsche Courant* (17 juli 1881).

'Het West-Friesch Museum.', *Hoornsche Courant* (6 juli 1884).

'Het West-Friesch Museum. II.', *Hoornsche Courant* (13 juli 1884).

'Het West-Friesch Museum. III.', *Hoornsche Courant* (20 juli 1884).

'Het West-Friesch Museum. IV.', *Hoornsche Courant* (23 juli 1884).

'Ingezonden', *Hoornsche Courant* (25 april 1877).

'Plaatselijke Berichten', *Hoornsche Courant* (14 augustus 1889).

'Verslag van de bijeenkomst in zake de Noordpool-expeditie, gehouden Vrijdag 26 dezer in het Park alhier', *Hoornsche Courant* (30 mei 1877).

'West-Friesch Museum', *Hoornsche Courant* (9 maart 1879).

West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant

'Ingezonden Stukken', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (7 juni 1884).

'Ingezonden Stukken', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (30 juli 1884).

'Plaatselijke Berichten', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (5 april 1884).

'Plaatselijke Berichten', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (5 juni 1884).

'Plaatselijke Berichten', *West-Friesland. Nieuwe Hoornsche Courant* (14 augustus 1889).

Overige krantenberichten

'Allerlei', *Nieuwe Amsterdamse Courant. Algemeen Handelsblad* (25 januari 1881).

'Binnenlandsche Berigten', *Opregte Haarlemsche Courant* (25 januari 1881).

'Binnenlandsche Berigten', *Opregte Haarlemsche Courant* (20 juli 1881).

'Binnenland', *Enkhuizer Courant* (22 juli 1881).

'Binnenland', *Enkhuizer Courant* (8 april 1883).

'Binnenland', *Het Vaderland* (24 januari 1881).

'Gemengd Nieuws', *Het Nieuws van den Dag* (22 januari 1881).

6.2 Secundaire bronnen

Literatuur

- Bank, J.Th.M., *Het roemrijk vaderland. Cultureel nationalisme in Nederland in de negentiende eeuw* (Den Haag 1990).
- Blaas, P.B.M., 'De Gouden Eeuw: Overleefd en Herleefd. Kanttekeningen bij het beeldvormingsproces in de 19de eeuw', *De Negentiende Eeuw* 9:3 (1985) 109-130.
- Blaas, P.B.M., *Geschiedenis en nostalgie. De historiografie van een kleine natie met een groot verleden. Verspreide historiografische opstellen* (Hilversum 2000).
- Beunders, H., "'t Is Naatje". Een pokdalige herinnering. Het "Gedenkteken aan den Volksgeest van 1830" op de Dam te Amsterdam, 1856-1914' in: N.C.F. van Sas ed., *Waar de blanke top der duinen en andere vaderlandse herinneringen* (2^e druk z.p. 2005).
- Bossenbroek, Martin, *Holland op zijn breedst. Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900* (Amsterdam 1996).
- Duparc, F.J., *Een eeuw strijd voor Nederlands cultureel erfgoed* ('s-Gravenhage 1975).
- Grijzenhout, Frans, en Henk van Veen eds., *De Gouden Eeuw in perspectief. Het beeld van de Nederlandse zeventiende-eeuwse schilderkunst in later tijd* (Nijmegen 1993).
- Hacquebord, L., en W.F.J. Mörzer Bruyns, 'Nederlandse en Belgische wetenschappelijke poolreizen van na 1875. Een overzicht', *Scientiarum Historia* 26:1-2 (2000) 161-171.
- Jensen, Lotte, 'De Gouden Eeuw als ijkpunt van de nationale identiteit. Het beeld van de Gouden Eeuw in verzetsliteratuur tussen 1806 en 1813', *De Zeventiende Eeuw* 28 (2012) 161-175.
- Jensen, Lotte, *De verheerlijking van het verleden. Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2008).
- Jensen, Lotte, Joep Leerssen en Marita Mathijssen eds., *Free Access to the Past. Romanticism, Cultural Heritage and the Nation* (Leiden 2010).
- Jong, E. de, G.Th.M. Lemmens en P.J.J. van Thiel eds., *Monumentale beeldhouwkunst in Nederland. Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 34* (z.p. 1983).
- Koolhaas-Grosfeld, E.A., 'De negentiende eeuw en de zeventiende-eeuwse schilderkunst, als een vraagstuk van Ouden en Modernen. I' *De Negentiende Eeuw* 9:3 (1985) 145-170.
- Leerssen, Joep, ed., *Encyclopedia of Romantic Nationalism in Europe* (Amsterdam 2018).
- Mathijssen, M., *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2013).
- Matthey, Ignaz, "'Een diepe hulde, een warme toon". De oprichtingsgeschiedenis van het Thorbeckebeeld', *Jaarboek Amstelodamum* 85 (1993) 133-166.
- Mörzer Bruyns, W.F.J., ed., *De eerste tocht van de Willem Barents naar de Noordelijke IJszee 1878. De dagboeken van Antonius de Bruijne en Bastiaan Gerardus Baljé, 2 dln* (Zutphen, 1985).

- Nora, Pierre, 'Between Memory and History. Les Lieux de Mémoire', *Memory and Counter-Memory*, speciale uitgave van *Representations*, 26 (1989) 7-24.
- Nora, Pierre, *Rethinking France. Les lieux de mémoire*, 4 dln (Chicago 2001-2010).
- Petterson, A.F., *Eigenwijs vaderland. Populair nationalisme in negentiende-eeuws Amsterdam* (Amsterdam 2017).
- Pruijs, Martin, *Een monument voor dr. Samuel Sarphati* (Amsterdam 1994).
- Ree, M., 'Het standbeeld van Joost van den Vondel', *Ons Amsterdam* 17:6 (1965) 169-173.
- Sas, N.C.F. van, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam 2004).
- Sas, N.C.F. van, 'Vaderlandsliefde, nationalisme en vaderlands gevoel in Nederland, 1770-1813', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 102 (1989) 471-495.
- Veen, Veronica, *Het Rembrandtbeeld. Hoe een kunstenaar in de 19de eeuw een nationale held werd* (Amsterdam 1977).
- Zonneveld, Peter van, 'Het beeld van de zeventiende eeuw in de negentiende eeuw. Daguerreotype of panorama?', *De Negentiende Eeuw* 9:3 (1985) 105-108.

Niet-academische publicaties en websites

- Blok, Gemma, en Carolina Drieënhuizen, ‘Coen hoort bij Hoorn’. Emoties rond een omstreden standbeeld’, *Open Universiteit* (2020), <https://www.ou.nl/-/jan-pieterszoon-coen> (laatst geraadpleegd 29 november 2022).
- Boffey, Daniel, ‘End of Golden Age: Dutch museum bans term from exhibits’, *The Guardian* (13 september 2019), <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/13/end-of-golden-age-amsterdam-museum-bans-term-from-exhibits> (laatst geraadpleegd 21 februari 2023).
- Bolwijn, Marjon, ‘Demonstraties voor en tegen J.P. Coen: ‘Inwoners van Hoorn zijn conservatief en kijken liever de andere kant op’’, *De Volkskrant* (20 juni 2020), <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/demonstraties-voor-en-tegen-j-p-coen-inwoners-van-hoorn-zijn-conservatief-en-kijken-liever-de-andere-kant-op~b33ca28d/> (laatst geraadpleegd 23 februari 2023).
- Het Parool, ‘Gemengde reacties op excuses slavernijverleden: ‘Pijnlijk en koloniaal’, *Het Parool* (19 december 2022), <https://www.parool.nl/nederland/gemengde-reacties-op-excuses-slavernijverleden-pijnlijk-en-koloniaal~bf4d3bc8/> (laatst geraadpleegd 21 februari 2023).
- Mee, Tonny van der, ‘Beeld J.P. Coen in Hoorn was altijd al mikpunt van kritiek’, *AD* (19 juni 2020), <https://www.ad.nl/binnenland/beeld-j-p-coen-in-hoorn-was-altijd-al-mikpunt-van-kritiek~a6803150/> (laatst geraadpleegd 15 maart 2023).
- Molenaar, Eric, ‘Drie jaar na rellen start in Hoorn stadsgesprek over standbeeld JP Coen’, *Noordhollands Dagblad* (4 januari 2023), https://www.noordhollandsdagblad.nl/cnt/dmf20230104_50076534?utm_source=google&utm_medium=organic (laatst geraadpleegd 15 maart 2023).
- NOS Nieuws, ‘Kritiek op ban Gouden Eeuw, Rijksmuseum handhaaft de term’, *NOS* (13 september 2019), <https://nos.nl/artikel/2301505-kritiek-op-ban-gouden-eeuw-rijksmuseum-handhaaft-de-term> (laatst geraadpleegd 21 februari 2023).
- Oud Hoorn, ‘Willem Karel, baron van Dedem (1839-1895)’, https://www.oudhoorn.nl/biografie/biografie_willem_karel_baron_van_dedem.php (laatst geraadpleegd 14 maart 2023).
- Siddique, Haroon, en Clea Skopeliti, ‘BLM protesters topple statue of Bristol slave trader Edward Colston’, *The Guardian* (7 juni 2020), <https://www.theguardian.com/uk-news/2020/jun/07/blm-protesters-topple-statue-of-bristol-slave-trader-edward-colston> (laatst geraadpleegd 23 februari 2023).
- Westfries Museum, ‘Museum over de zeventiende eeuw in Hoorn’, <https://wfm.nl/> (laatst geraadpleegd 12 januari 2023).

Westfries Museum, 'Westfries Museum biedt toekomst aan het verleden. Directeur Ad Geerdink over het nieuwe museale concept', <https://wfm.nl/nieuw-museaal-concept> (laatst geraadpleegd 15 maart 2023).

6.3 Illustratieverantwoording

Afbeelding titelpagina: Westfries Museum, 'Vernieuwing Westfries Museum', <https://wfm.nl/toekomst> (laatst geraadpleegd 15 maart 2023).

Afbeelding 1: Collectie Het Scheepvaartmuseum. <https://collectie.hetscheepvaartmuseum.nl/Details/collect/727137> (laatst geraadpleegd 14 maart 2023).

Afbeelding 2: Westfries Archief, Hoorn, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18197, Stukken betreffende het realiseren van grafmonument van admiraal Pieter Floriszoon in de Grote Kerk, 1843, 1859.

Afbeelding 3: Eintacht4ever, 'statue of Jan Pieterszoon Coen in Hoorn/NL, made by Ferdinand Leenhoff in 1887', Wikimedia Commons, https://nl.wikipedia.org/wiki/Standbeeld_van_Jan_Pieterszoon_Coen#/media/Bestand:Jan_Pieterszoon_Coen_statue.jpg (laatst geraadpleegd 4 januari 2023).

Afbeelding 4: museum/nl, 'Westfries Museum', <https://www.museum.nl/nl/westfries-museum> (laatst geraadpleegd 4 januari 2023). Auteursrechten bij Westfries Museum.

Afbeelding 5: Westfries Archief, Hoorn, Gemeentebestuur Hoorn, 1816-1949 (0349), inv.nr. 18203, Aanplakbiljetten, uitnodigingen, bewijzen van toegang en menukaarten van diverse evenementen ter gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van J.P. Coen, 1893.

Afbeelding 6: H.A.M. Stumpel, 'Affiche met het feestelijke programma in de stad', Wikimedia Commons, https://nl.wikipedia.org/wiki/Standbeeld_van_Jan_Pieterszoon_Coen#/media/Bestand:Coen_affiche_1893.jpg (laatst geraadpleegd 18 januari 2023).

Afbeelding 7: Westfries Museum, <https://westfriesmuseum.com//detail/855b9f5c-de48-11e6-836d-d89d6717b464/media/b7fac36d-679b-2afb-3b16-ee22720f2513?mode=detail&view=horizontal&q=de%20ruyter&rows=1&page=5> (laatst geraadpleegd 9 maart 2023).

Afbeelding 8: Westfries Museum, <https://westfriesmuseum.com//detail/80e58b2c-de48-11e6-836d-d89d6717b464/media/1c82789b-f7cd-2a27-a90b-c00f28e21415?mode=detail&view=horizontal&q=coen&rows=1&page=11> (laatst geraadpleegd 9 maart 2023).

Afbeelding 9: Westfries Museum, 'Topstuk: portret van de bewindhebbers', <https://wfm.nl/topstuk-portret-van-de-bewindhebbers> (laatst geraadpleegd 9 maart 2023).

Afbeelding 10: 'Advertentien', Hoornsche Courant (17 juli 1881). Delpher, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMWFA01:000178057:mpeg21:a00015> (laatst geraadpleegd 9 maart 2023).